

A keletiek (kelták) és az etruszkok összehasonlítható régészeti hagyatéka

Áttekintve a rendkívül gazdag etruszk tárgyi hagyatékot - egyúttal a kelta anyaggal is összevetve, - néhány kézenfekvő azonosságra és hasonlóságra felhívom a figyelmet. Az egyszerű külső hatáson jelentősen túlmenő mélységű párhuzamok, - kiterjedt műveltségi azonosságokat hordozó észleletek - figyelhetőek meg e két nép anyagi kultúrájában is, nemcsak nyelvükben és gondolkodásukban. Ismeretes mindkét nép híresen fejlett fémművészete, elsősorban hozok példát, de szinte teljes panorámát tekinthetünk át műveltségükben.

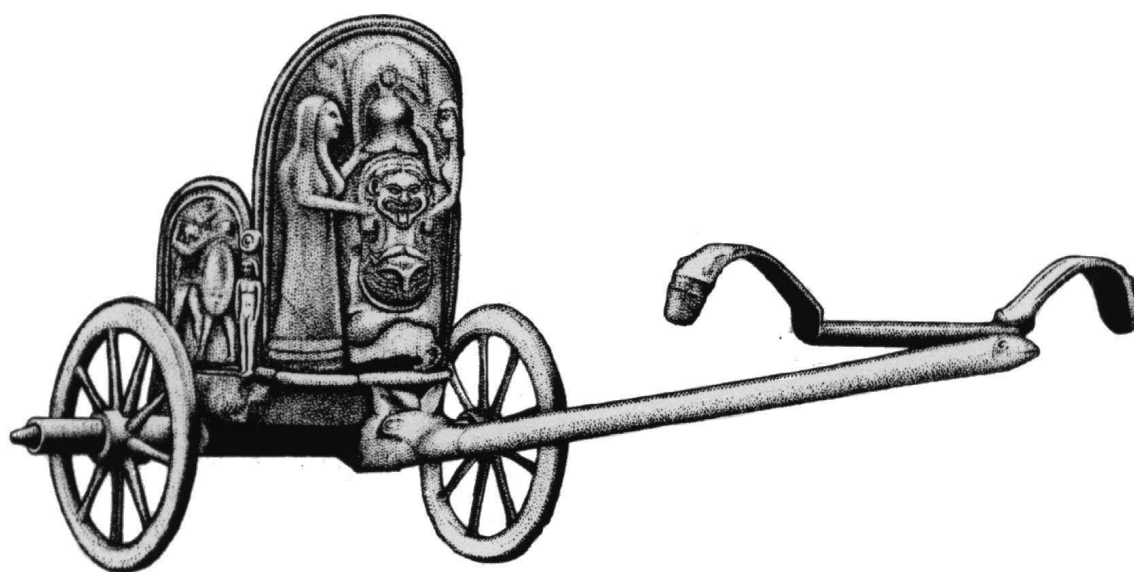
Bronzkocsik alakos ábrázolással

Etruszk

55. kép. Kora-etruszk plasztika a Villanova-kultúrából: bronz füstölőedény madártesttel és szarvasfejekkel (Kr. e. VIII. szd.) Tarquinia, Museo Nazionale: Tarquiniából.¹

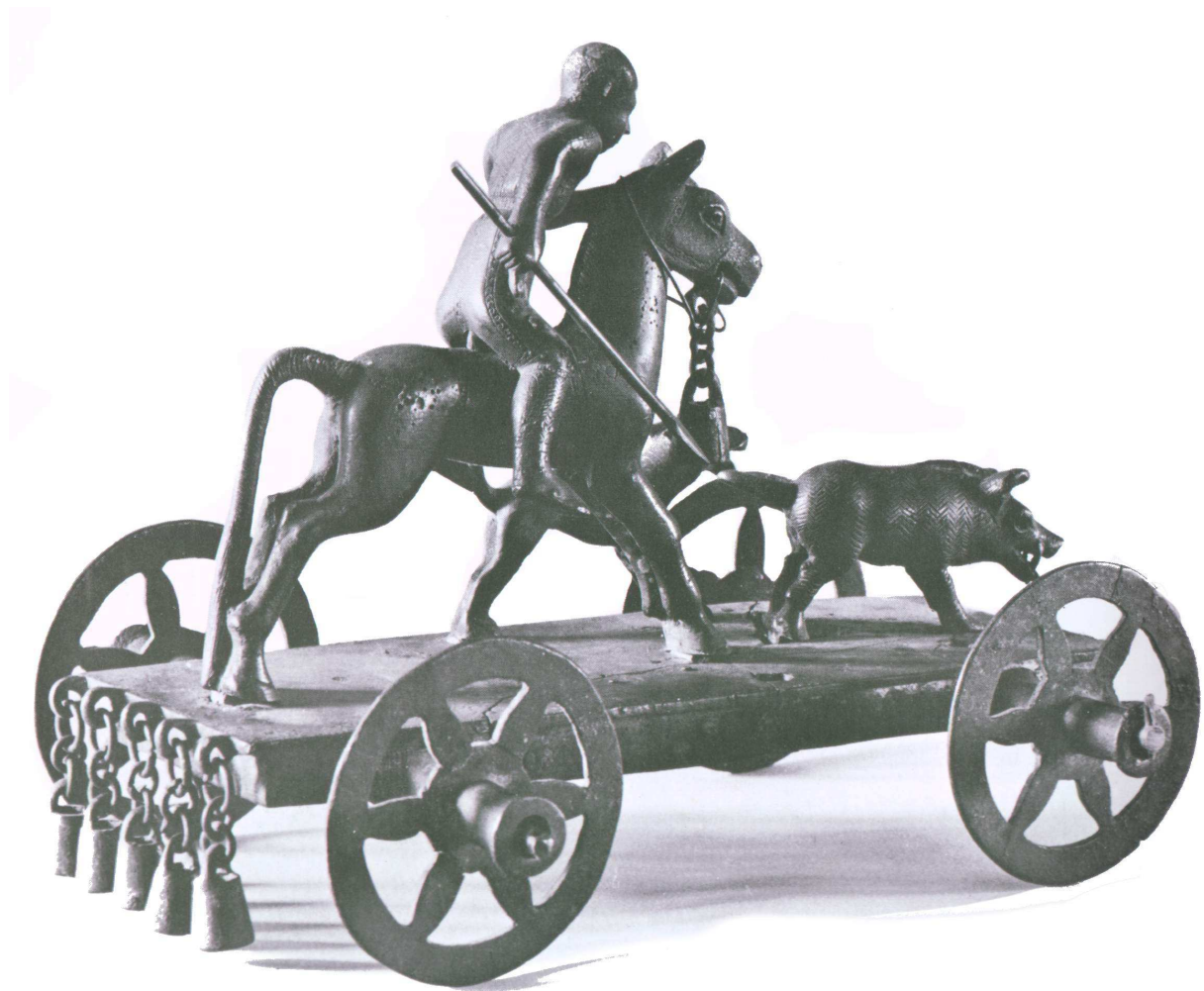
¹ M. Pallottino: Az etruszkok. Gondolat, Budapest, 1980. 39. tábla.

55/a kép. A spoletói borított bronzkocsi.²

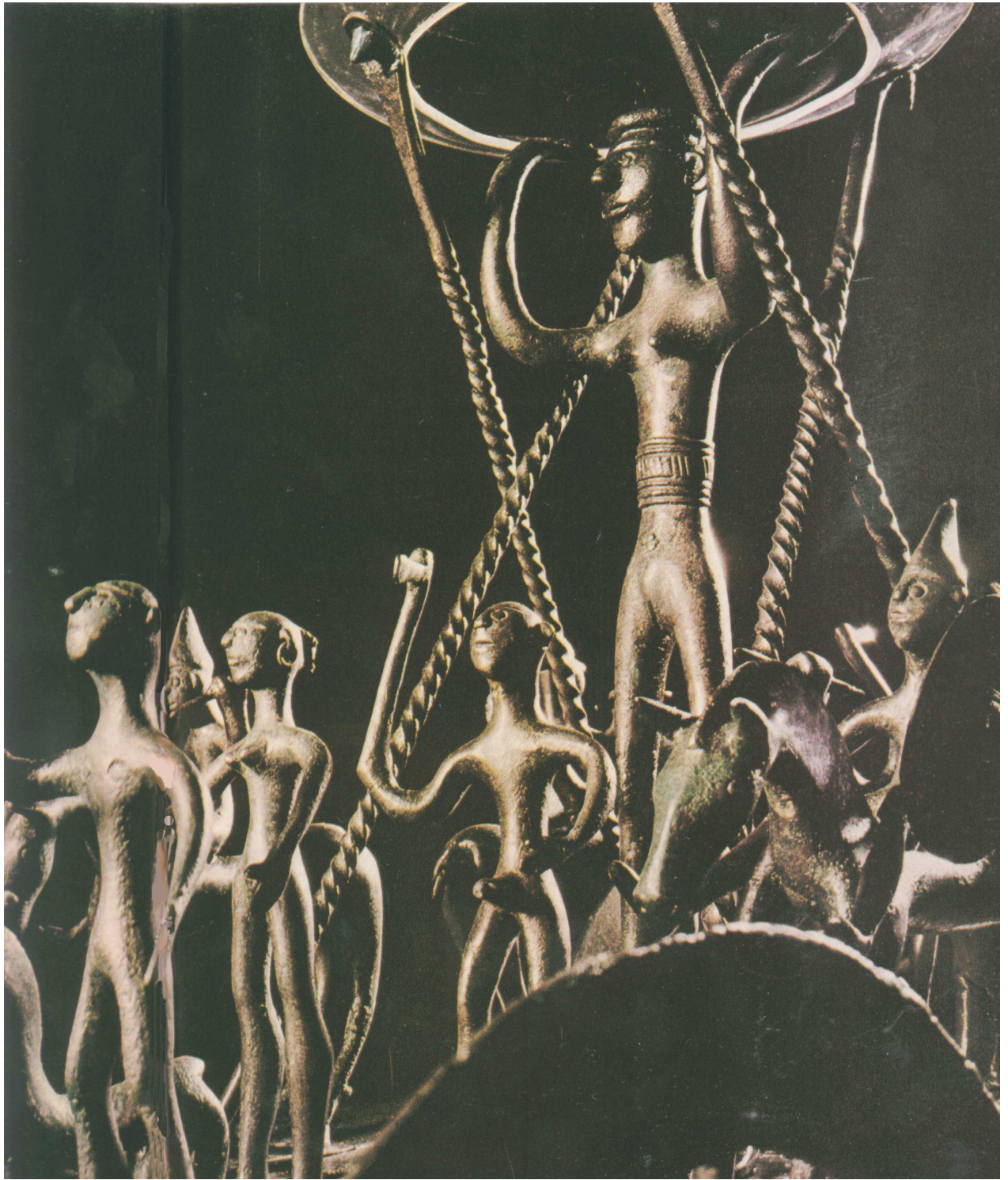
Kelta

² Kenediné Szántó Livia: Az etruszok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 131. o.

56. kép. Kultikus kocsi ábrázolása a spanyolországi Meridából. A kocsin lovas harcos, aki vadkant üldöz, a szobrocska a Kr. e. II-I. században készülhetett. A jelenet a csodálatos vadkan vadászatára, az inzuláris kelta irodalom jól ismert témájára emlékeztet, amely például a “Culhwuch és Olwen”-ről szóló kelta történetben is olvasható. Arthur a Twrch Trwyth-t üldözi és embereivel együtt szintén lóháton vadászik. Az ír Fionn-mondakör elbeszéléseiben viszont a vadászok általában gyalog, kutyáikkal üldözik a vadat. Musée des Antiquités Nationales, St-Germain-en-Laye.³

³ Proinsias MacCana: Kelta mitológia. Corvina, Budapest, 1993. 110. o.

57. kép. Kultikus bronzkocsi. Strettweg, Ausztria, Kr. e. VII. század.⁴ Anu Ősanya ábrázolása.

⁴ National Geographic Magazine, 1977. május. 591. o.

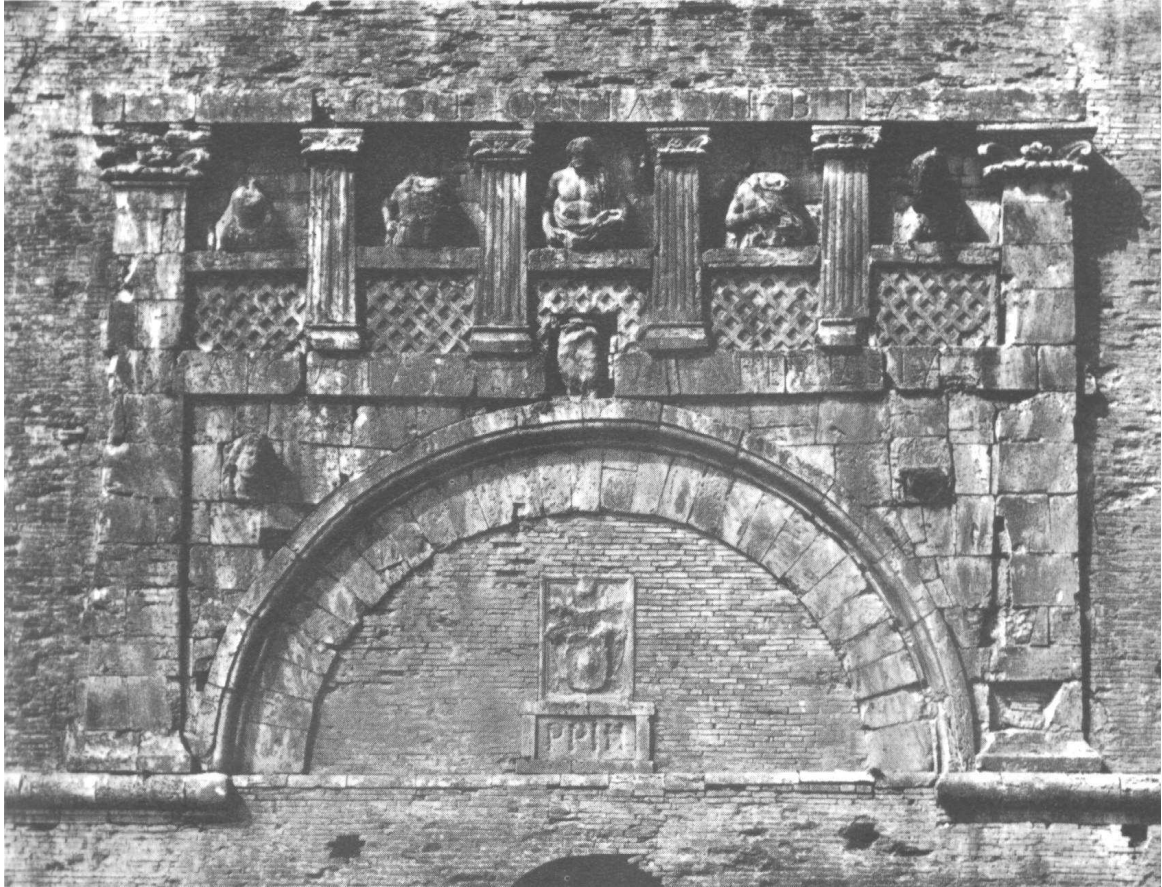

58. kép. Bronzkocsi napszimbólummal a koppenhágai múzeumból, az ún trundholmi napszekér.⁵

Fejek a falakon

Etruszk

⁵ Alpha Histoire de l'art. Paris, 111/1975. 31. o.

59. kép. A Porta Marzia Perugiában: etruszk bóltív, fölötte loggia alakú építészeti díszítés domborműves istenalakokkal.⁶

Kelta

⁶ M. Pallottino: Az etruszkok. Gondolat, 1980. Budapest. 35. tábla

60. kép. Fejeket ábrázoló dombormű, amely egykor az entremont-i kelto-ligur templom egyik oszlopát díszítette.⁷

A fejeket ábrázoló hagyomány továbbélése legalább a XII. századig igazolható az alábbi képen. Glastonbury Tor templomának faragványai után ez a második, itt fellelt középkorban készült kelta munka.

61. kép. Az írországi Galway megyében található clonferti székesegyház kapuzatának részlete. Az eredeti templomot és kolostort ezen a helyen Szent Brendan alapította 563-ban, de a mai templom legrégebbi része a XII. századból maradt fenn.⁸ A fejek ilyen módon való ábrázolásai a szellemi világ fontosságát és jelentőségét hirdetik. Emiatt hiábavaló bárhol

⁷ Proinsias MacCana: Kelta mitológia. Corvina, Budapest, 1993. 110. o.

⁸ Proinsias MacCana: Kelta mitológia. Corvina, Budapest, 1993. 138. o.

levágott fejekről beszélni, és a vérszomjas kelták hátborzongató meséivel riogatni az embereket.

61/a. kép. A pártus fővárosban, a hatrai Naptemplom egyik támpilléréen szintén fejábrázolást találunk. Egy nőt és egy férfit.⁹

A ló

Etruszk

⁹ Georgina Herrmann: Perzsa reneszánsz. Helikon, Budapest, 1988. 61. o.

62. kép. Bronz amazonszobrocska campaniai etruszk műhelyben készült edény fedeléről (Kr. e. V. szd. eleje) London, British Museum, Capuából.¹⁰

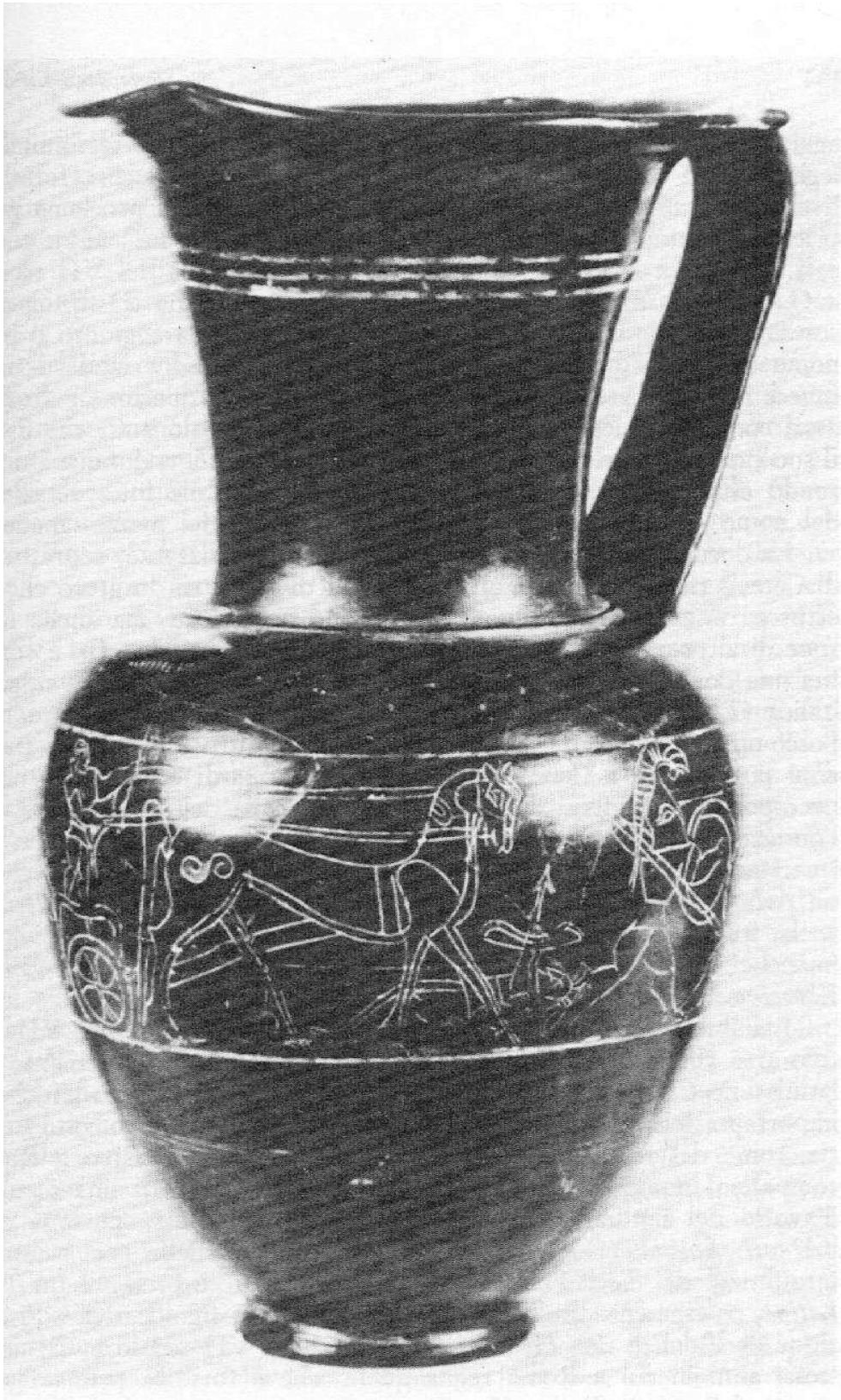
¹⁰ M. Pallottino: Az etruszkok. Gondolat, 1980. Budapest. 12. tábla, 1. kép

Feltűnő, hogy az alak magyar típusú reflexíjat tart a kezében és hátrafelé fordul a nyeregben. A szobor készültének idején még csak a szkíták voltak ismertek Európában a turáni sztyeppe népei közül. Kisázsiából, Egyiptomból, Médiából azonban ismerhették korábbról is a szkíták révén.

63. kép. Klasszikus és hellénisztikus kori templomok agyag szobordíszítése: szárnyas lovak a tarquiniai “Királyné Oltára” templomának homlokzatáról, Kr. e. IV-III. század. Tarquinia, Museo Nazionale¹¹

¹¹ M. Pallottino: Az etruszok. Gondolat, 1980. Budapest. 56. tábla, 1. kép

63a kép. Lovas harci kocsí ábrázolása. A ló tomporán spirálmotívum látható. Ischia di Castro, VII. szd. utolsó negyede, Róma, Museo di Villa Giulia.¹²

¹² Mario Torelli: Storia degli Etruschi. Laterza & Figli, Roma-Bari, 1997. 133. o.

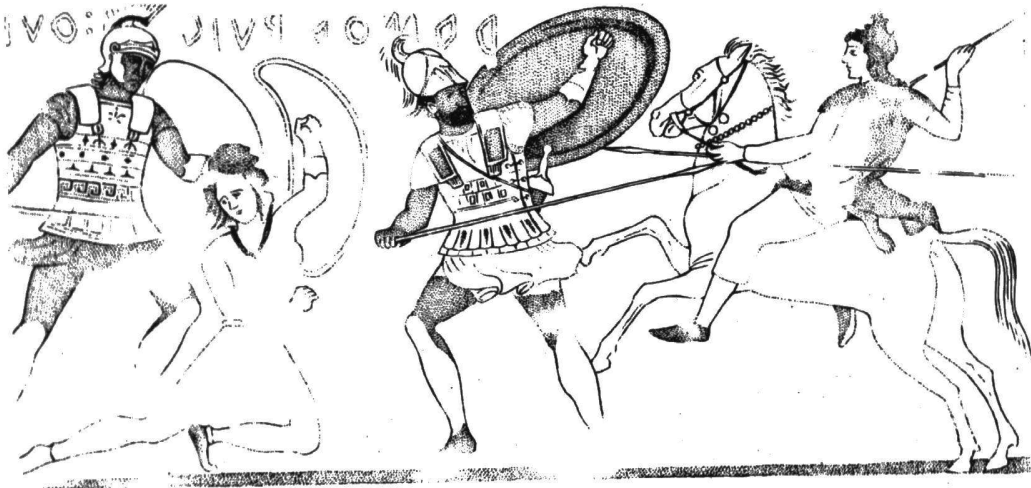
Kelta

64. kép. Töredék Nages-ből (Gard), amelyet két levágott fej és két ügető ló díszít. Musée Archeologique, Nîmes.¹³ A “levágott fejeokről” fentebb már megemlékeztem.

Nők egyenrangú szerepe

Etruszk

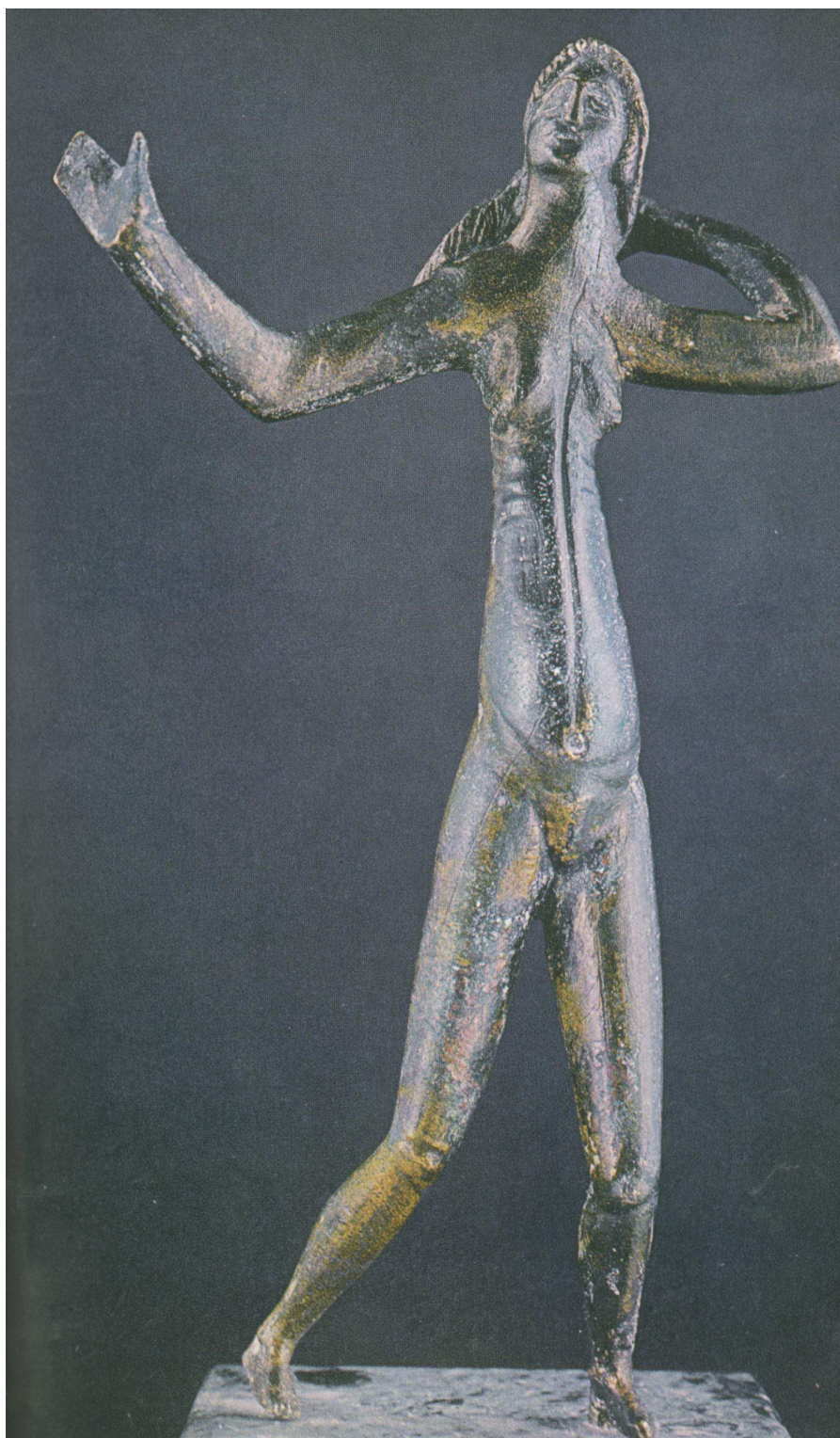

65. kép. Etruszk nő lóháton, dárdával harcol. Szarkofág, Kr. e. IV. sz.¹⁴

¹³ Proinsias MacCana: Kelta mitológia. Corvina, Budapest, 1993. 88-89. o.

¹⁴ Kenediné Szántó Livia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 146. o.

Kelta

66. kép. Táncoló lányt ábrázoló öntött bronzszobor Neuvy-en-Sullias-ból. Kr. u. I. század.¹⁵
A kelta nők csatlakoztak férjükhöz a harcban. A leghíresebb kelta női harcos, Boudicca Kr. u.

¹⁵ Proinsias MacCana: Kelta mitológia. Corvina, Budapest, 1993. 15. o.

60-ban felgyújtotta a római Londont. Musée Historique et Archeologique de l'Orléannais, Orléans, Franciaország.¹⁶

Tükrök

A tükrökről Magyar Adorján írja: Hogy elődeink a kerekséget a tükörrel eszmetársulásba kapcsolták, azért van, mivel tükreik mindig kerek alakúak voltak, úgy hogy eredetileg “a tükör” tulajdonképpen csak annyit jelentett, hogy “a kerek”. Viszont az ősi tükör meg azért volt kerek, mert “teké”-vé kalapált aranygömbből készült úgy, hogy e gömböt előbb kerek lappá kalapálták, ami az arany lágysága és nyújthatósága miatt igen könnyen ment, azután pedig fényesre csiszolták. Így lett azután a kerek aranytükör egyúttal a Nap jelképévé is. Hogy pedig az összes említett török és mongol szavak – *teker, tigur, tügerek, tögörök*, - valamint a magyar *teker, tekerük és tükör* szavak is mind az eredetileg kerekséget és gömböt jelentő ősmagyar, azaz őskun *tek* (névutóval *tek-e*), *tök* szóból származtak, kétségtelenné teszi egyrészt az, hogy ez még egyszótagú, és még a természetben is előforduló valamit jelent, másrészt kétségtelenné teszi azt is, hogy egyazon nyelvben és azonos t-k szóalakkal csakis a magyarban vannak meg együtt a *tök, teke, teker, tekereg, tekerük és tükör* szavak.¹⁷ Majd máshol így folytatja: A régészek és a néprajztudósok jól ismerik a szkíta népek, az etruszkok, valamint a mai magyarság és rokonnépei kerek tükrét. Magyar őseink fölfogása szerint ha a kerek tükörbe nézünk, amely régen aranyból is készült, ez tehát ugyanannyi, mintha édesapánk, a Napisten szemébe néznénk, akit e tükör jelképez, de jelentheti a tükörbe nézés saját lelkiismeretünk megkérdésését is, a saját szemünkbe nézést. A tükröződés jelensége csak a Napból származó testnélküli erőny (*erő*), de a tükröződés is csak a Földanya által nyújtott anyag által válik lehetségessé, akár víz, fém avagy üveg segítségével. A tükörben látható képünk van, látjuk, pedig az anyagilag nem létező, testnélküli, amiért is a lélekkel volt összehasonlítható.

De ezek szerint tehát amit lelkiismeretünk mond: az tulajdonképpen édesatyánk, a Napisten szava, tanítása, vagyis azon “isteni szózat”, amelyet, ha igazak akarunk maradni s a rosszat és ennek következményét: a bűnhődést el akarjuk kerülni, követnünk kell. Ha lelkiismeretünk szavát követjük, azaz Magyar Napatyánktól örökölt lelkünkre hallgatunk, ez annyi, mintha a Napisten szeretetteljes atyai tanítását, az általa hirdetett igaz törvényeket követnők. Ősvallásunkban ugyanis még nem voltak “parancsolatok”, sem ezeket meg nem fogadók számára fönntartott kegyetlen megtorlások, pokollal, ördöggel való fenyegetések, hanem csak szeretetteljes tanítások, amelyeket aki megfogadta, maga látta ennek hasznát, aki meg nem, az el kellett viselje ennek természetes, magától bekövetkező kárát. Parancsokra és ezeknek meg nem fogadása esetén kegyetlen, örökkön-örökké tartó büntetéssel, ördögök általi kínzattal való rémítésre csak gonosz természetű vagy romlott népeknek, embereknek van szüksége, akik a szereteteli tanítást meg nem hallgatnák, meg nem fogadnák, akiket gonosz tettektől csak borzalmas büntetéstől félelem tarthat vissza.

Ha megszokjuk mindenkor lelkiismeretünk szavára hallgatni, úgy nemcsak javulni fogunk, de életünk is meglehetősebb lesz. Ez a tiszta lelkiismeret boldogsága. Tiszta lelkiismeret nélkül nincsen lelki egyensúly, lelki egyensúly nélkül nincsen boldogság.¹⁸ Ezek után megérthetjük, hogy a Disciplina Etrusca, amelyet erkölcsi kódexként is tekintenek, miként volt alkalmas az etruszkok lelki életét vezetni.

¹⁶ National Geographic Magazine, 1977. május. 615. o.

¹⁷ Magyar Adorján: Az ősműveltség. Magyar Adorján Baráti Kör, Budapest, 1995. 144-145. o.

¹⁸ Magyar Adorján: Az ősműveltség. Magyar Adorján Baráti Kör, Budapest, 1995. 926. o.

67. kép. Pava Tarchies (Tages?) a béljósásra oktatja Tarchunus (Tarchon) hőst; tükör bekarcolt rajza (Firenze, Museo Archeologico: Tuscaniából).¹⁹

¹⁹ M. Pallottino: Az etruszkok. Gondolat, 1980. Budapest. 25. tábla, 2. kép.

68. kép. Uni istennő egy etruszk mítosznak megfelelően Herclét szoptatja; tükör bekarcolt rajza (Firenze, Museo Archeologico: Volterrából).²⁰

²⁰ M. Pallottino: Az etruszkok. Gondolat, 1980. Budapest. 25. tábla, 1. kép.

68/a kép. Ezüsttükör Bomarzoból Tinia (középen), Aplu és Turms ábrázolásával. Firenze, Museo Archeologico. (Foto Soprint. Arch. per la Toscana)²¹

²¹ Alessandro Morandi: Nuovi lineamenti di lingua etrusca. Erre Emme, Roma, 1991. 214. o.

Kelta

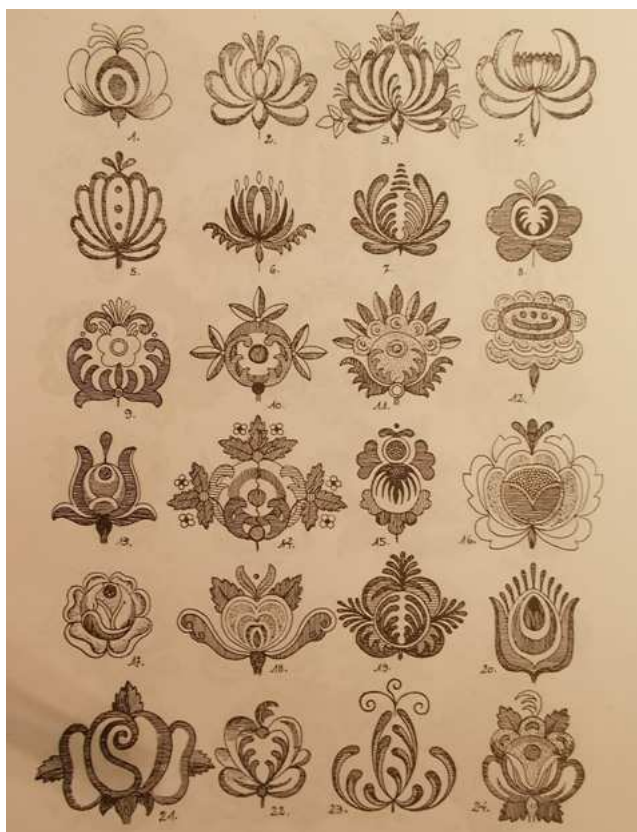

69. kép. Kelta bronztükrő.²² British Museum, London.

²² National Geographic Magazine, 1977. május. 614. o.

A finom rajzolat mintázata rendkívüli hasonlóságot mutat Huszka Jenő: A magyar turáni ornamentika története 164-169. oldalakon közreadott gyűjteményében szereplő darabokkal.

Magyar

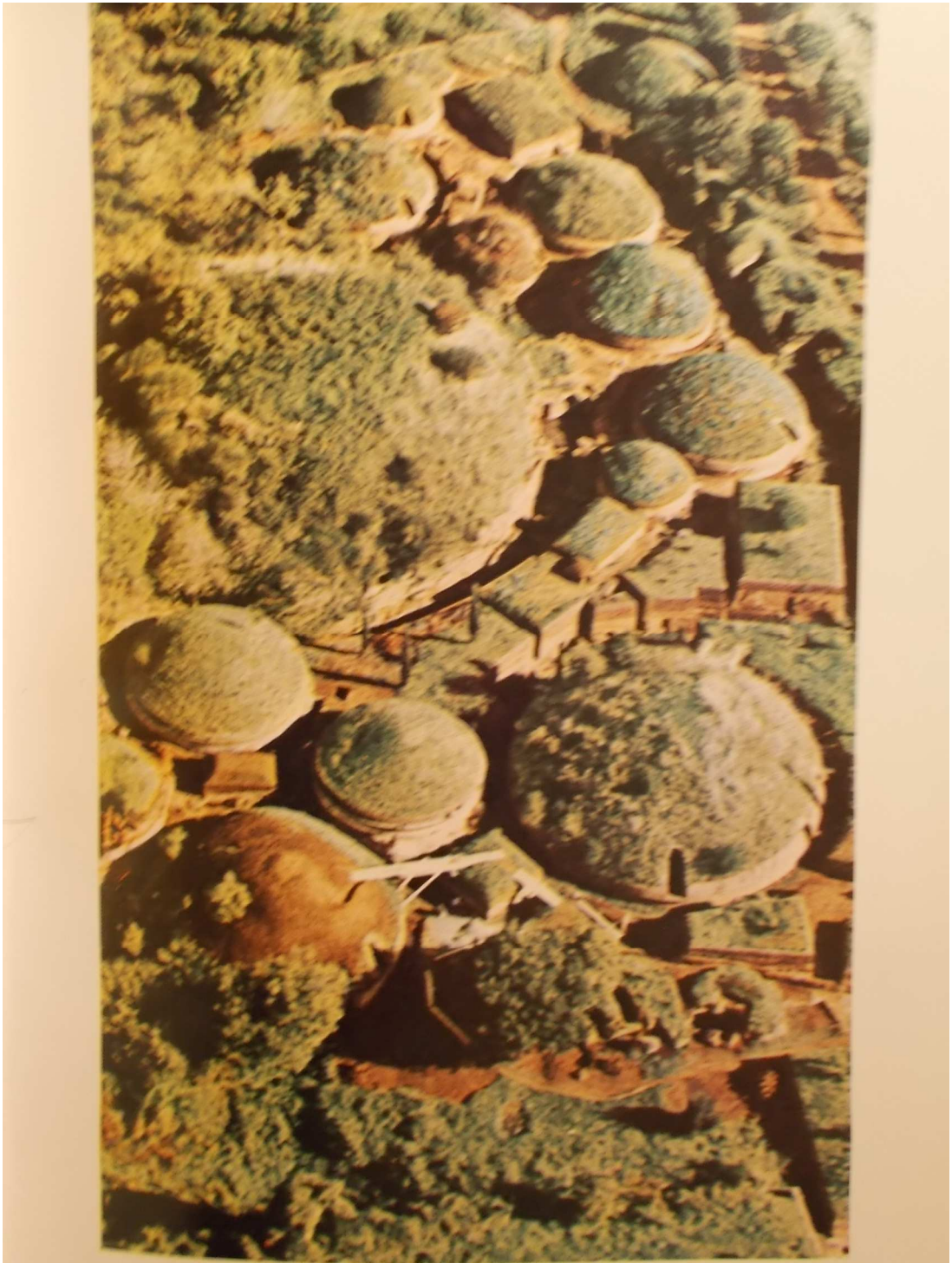

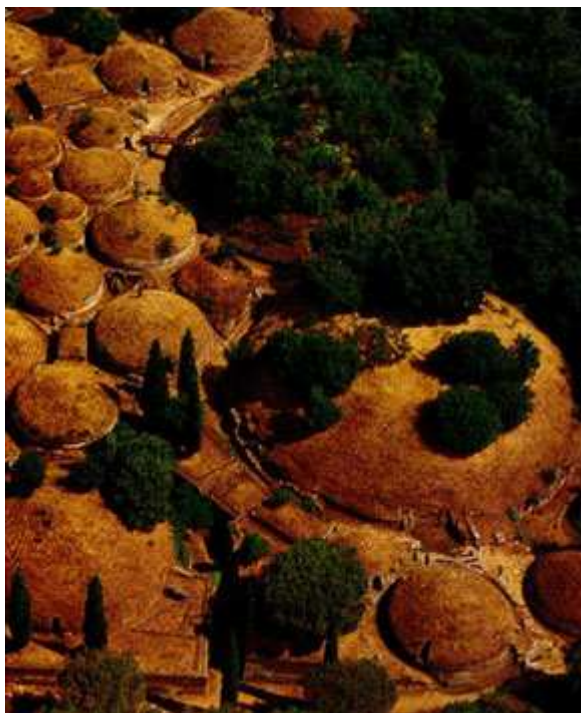
70. kép. Rózsa a többszemhéjas szemalaktól.²³

Halomsír (tumulusz)

Etruszk

²³ Huszka Jenő: A magyar turáni ornamentika története. Nyers Csaba, Budapest, 1996. 167. oldalon

71. kép. A cerveteri (Caere, Cere) etruszk temető, az ún. Banditacchia sírok.²⁴

72. kép. Caere, a Banditacchia necropolis ásatásainak légi felvétele. Kivehetők a tumulusok és a sírváros utcái, különösen a feltárt középső részen. A temető magaslatától jobbra húzódik a Manganello árok; ezen túl terül el a régi város fennsíkja a mai kis Cerveteri helységgel.²⁵

²⁴ National Geographic Magazine, 1988. június. 724. o.

²⁵ M. Pallottino: Az etruszkok. Gondolat, 1980. Budapest. 17. tábla.

72/a. kép. Populoniai tumulusz, Kr. e. VIII. század.²⁶

Kelta

73. kép. Az írországi Meath megyében lévő New Grange bronzkori tumulusának (sírhalomnak) külső képe helyreállítás előtt. A 0,4 hektárnyi sírdomb egész Európa egyik legjelentősebb őskori emléke. A 18 méter hosszú bejárat a fő sírkamrába vezet, amelynek

²⁶ Kenediné Szántó Livia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 36. kép.

kiugró teteje 6 méter magas. A hagyomány szerint New Grange, illetve a teljes sír-együttes neve Bruigh na Bóinne volt, és az isteni Oenghus Mac ind Óg túlvilági lakóhelyének tartották.²⁷

Harc meztelenül

Etruszk

74. kép. [Csatajelenet Mastarna etruszk hőssel](#) (a bal szélső) és a Vibenna -testvérekkel; ellenfeleik között van egy római Tarquinius. A Kr. e. VI. századi etruszk és római történelem eseményeit örökíti meg (Róma, a Torloni család tulajdona: a vulci François-sír freskója).²⁸

Kelta

75. kép. Bolognai sírtábla; domborművei a túlvilági utazást ábrázolják (középen) és egy etruszk lovas küzdelmét gall harccal (lent). Korabeli bizonyítéka a kelta terjeszkedésnek a Pó-vidéki Etrúriában (Kr. e. V. század vége) Bologna, Museo Civico.²⁹

Bemutatom még itt a művészettörténet egyik méltán nevezetes, lélekben megindító, drámai műalkotását is, amely mély emberi tragédiát fogalmaz meg hallatlan magabiztossággal és látható erővel. Az őseik szülőföldjére, Kis-Ázsiába visszatérő, **galata** néven ismert **keletiek**

²⁷ Proinsias MacCana: Kelta mitológia. Corvina, Budapest, 1993. 133. o.

²⁸ M. Pallottino: Az etruszkok. Gondolat, 1980. Budapest. 13. tábla, 1. kép.

²⁹ M. Pallottino: Az etruszkok. Gondolat, 1980. Budapest. 14. tábla.

népének drámája ez, mert a régi haza már nem úgy fogadta őket, ahogy elgondolták, vereséget szenvedtek helyvisszafoglalásuk során az elgörögösödött helybéliektől. A haldokló gallus nyakában lévő *torques* magyar szóátvétel a latinban, eredileg **tukarcs**, *tekercs*, *karika*³⁰ névvel illették, - hisz turáni találmány - amely ma szolgai módon a külföldről magyarítva *nyakperec*, *tarkóperec* neveken ismert. A *magyar bronz* című fejezetben bemutatom tukarcsolt, tekercselt, karikázott *tukarcsainkat*. Ezért javasolom valódi, régi, ízes magyar nevének visszaállítását is egyúttal, nevezzük ezután – ahogy korábban is, - újra **tukarcs**-nak.

76. kép. “A haldokló gallus”. I. Attalosz, Pergamon királya által a Kr. e. III. században, a Kis-Ázsiában letelepedett galaták felett aratott győzelmének emlékére emeltetett bronz szoborcsoport egyik alakjának római márvány másolata. A harcos a nyakán látható *torquestől* eltekintve meztelen, ami megerősíti a klasszikus szerzőknek azon állítását, miszerint a kelták meztelenül mentek a csatába, csak a fegyvereiket öltötték magukra. Museo Capitolino, Róma.³¹

Most láthatjuk a görög szobrok, római testábrázolások, sőt a reneszánsz toszkánai művészetek Dávidjának valódi előképeit e képek áttekintésével. Az előkép talán nem is a megfelelő szó, hisz egy korábbi, igen mélyen gyökerező gondolat visszatérését, tovább élését látni valójában megszakítás nélkül évezredekken keresztül. Miközben illő tisztelettel adózunk Michelangelo és kortársai kifejező tehetségének, nem felejthetjük el, hogy igazi őseik lélekben újjászületett utódai ők valójában. Azt is érezzük, hogy a reneszánszt itt délen, a mindig is szabadabb, szabadosabb hagyományú közegben kellett kiérlelni, mert erre itt voltak a kézzelfogható, hasonló életvitelű elődök példái.

77. kép. Michelangelo Dávid szobra. Akadémiai Múzeum, Firenze.³²

³⁰ Sasku Károly: A magyar nyelvből vett római gyökérszók. Horvát István, Budapest, 1834. 49. o.

³¹ Proinsias MacCana: Kelta mitológia. Corvina, Budapest, 1993. 96. o.

³² Alpha Histoire de l'art. Paris, 81/1975. 50. o.

Fejszobrászat

Etruszk

78. kép. A veii Apollo részlete (Kr. e. 500 körül.) Róma, Museo Nazionale di Villa Giulia.³³

Kelta

79. kép. Bronz maszk Garanciéres-en-Beauce-ból (Eure-et-Loir). Az arcvonások kelta módra stilizáltak, a hátrafésült haját a párhuzamos sávok érzékeltetik. (Fotó): [Musée des Beaux Arts, Chartres](#).³⁴

E két fejkép nem tanulságok nélküli mostani kutakodásaink során. Híven mutatják a délebbi és északabbi életfelfogás különbözőségét. A délebbi megfogalmazás díszesebb, keresi a lehetőséget részletekben kifejthető bravúrokban is. Az északabbi letisztult, szinte realista megfogalmazásban ad elő olyan eredeti és hétköznapi arcot, hogy ma sem készíthetnénk ilyen eszköztelenül szebbet. Lényegük mégsem a művész kezében, kalapácsában lakik csak, hanem igen régről és mélyről áradó magabiztosság segíti őket a megfogalmazásbeli tökéletességben. E tekintetben időtlen kifejezőkészségük, emiatt kapunk időtlen élményt látásukon. Hogy mennyire időtlen az arcok szépsége, és mennyire ősi a megvalósító gondolat, vessünk egy pillantást a sumér Urukban, a templom területén lelt márványmaszkra. E példák az eszményített szellemiség darabjai, ettől szépek és nemes vonalúak, bármikor is készültek.

³³ M. Pallottino: Az etruszkok. Gondolat, 1980. Budapest. 48. tábla.

³⁴ Proinsias MacCana: Kelta mitológia. Corvina, Budapest, 1993. 18. o.

80. kép. Az uruki márványmaszk. Kora kb. 5000 év.³⁵

A labirintus

Etruszk

³⁵ Margaret Oliphant: Ősi világok atlasza. Inkvizítor Kiadó, Budapest, 1998. 16. o. (Fotó: [Wikimedia](#))

81. kép. A labirintus őrzője. Studi Etrusci III. 1929., Tab. XXVI. c. ³⁶

Kelta

82. kép. A jellegzetes krétai labirintus a világ sok táján megtalálható. Ezt a mesterien faragott példányt és párját Angliában, Tintagel közelében, a Rocky Valley hegyszorosban találták. ³⁷

A két labirintus rajza hajszára ugyanaz, erről meggyőződhet bárki. Az ábrázolások elterjedése feltehetően hasonló módon zajlott le az európai benépesedés leírásával. A Krétán Kr. e. 2800-1150 között államalkotó ... népesség³⁸ áttelepült a szárazföldre, magával vive ősi eredetű, helyben kifejlesztett műveltségét. Etrúria innét kapta égei elszármazású műveltségének jelentős részét, szemben a ma (még) hellénizálónak nevezett elgondolással, amely voltaképpen ma már nem más, mint a mindenáron való görög elszármaztatások gyűjtőneve. Miután a görög szárazföld is kapott krétai népességet, így csak legfeljebb a közös gyökerek meglétét állapíthatjuk meg, amely után bármennyi hasonlóságot rögzíthetünk a görög, etruszk és kelta anyagban. Érdekes módon **a kelta anyagban még senki sem keresett görög gyökereket, az etruszkban meg csakis ezt akarják látni.**

Mitikus állatok

Etruszk

³⁶ Dr. Szabó Károly: Etruszkok és magyarok. Design & Quality, 1997. Budapest. 21. o.

³⁷ Mítoszok földjén. Magyar könyvklub, Budapest, 1993. 110. o.

³⁸ Baráth Tibor: A magyar népek őstörténete. Somogyi Zoltán, USA, 1993. III. 17. o.

83. kép. Az arezzói Kiméra. Bronzfigura, talán fogadalmi szoborcsoport részlete. A reneszánsz korban találták és restaurálták (Kr. e. IV. század első fele). Firenze, Museo Archeologico.³⁹

Kelta

84. kép. A Gundestrup-üst belseje. A jeleneten egy isten látható, aki jobb kezével hozzáér egy szolga által tartott kerékhez. Valószínűleg Taranis isten, akinek attribútuma a szent kerék. Nationalmuseet, Koppenhága.⁴⁰ Itt most a kép alján szökdelő állatfigurákat nézzük.

³⁹ M. Pallottino: Az etruszkok. Gondolat, 1980. Budapest. 54. tábla

A fenti két állat, a kiméra és a kelta szárnyas-csőrös állat nemcsak abban közös, hogy mitikus tulajdonságaik vannak. Abban is, hogy igen jól követhető elődeik is megvannak Kádár István munkássága nyomán. Ezek Urartuból ismertek, pávasárcányok és egyéb csodalények.

Urartu

85. kép. Pávasárcány más csodalények között.⁴¹

Hétország

86. kép. A hettita kiméra, Kr. e. II. évezred.⁴²

⁴⁰ Proinsias MacCana: Kelta mitológia. Corvina, Budapest, 1993. 31. o.

⁴¹ Kádár István: Urartui emlékek. Püski, Budapest, 1996. 8. 45. és 47. ábra, valamint a hátsó fedlap belseje.

Ezen ábrázolások már még tovább visznek, mégpedig a szkíta és a magyar fémművesség motívumai felé. “Mind az állatok, mind a csodalények legnagyobb része az urartuiak által nagyon kedvelt elugró testtartásban van ábrázolva, hátsó lábuk majdnem függőleges, mellső lábuk viszont vízszintesen van előrenyújtva.⁴³” Ugyanezt elmondhatjuk etruszk és kelta állatainkról is. Van itt azonban még más is. “Az indás hálózat találkozási és végpontjainál alkalmazott fejek is urartui jellegzetességek. A szembenéző emberfejek az urartui nagy rézüstök emberalakú fogantyúihoz hasonlatosak. Szintén hasonló fejeket ábrázoltak a szkíta sírokból előkerült kardhüvelyen, melyet Piotrovskij urartui eredetűnek tart. Ott hasonló emberfejeket láthatunk az életfát megtermékenyítő két szellemalaknál és egy emberfejű, bikatestű nyilazó alaknál is, akik mind profilban vannak ábrázolva, azonosságuk azonban mégis könnyen felismerhető.⁴⁴” Vannak természetesen emberfejeink a keltáktól hétköznapi használatban is, általában edényeken. Ezek közül az elsőt éppen a címlapon láthatjuk

Kelta

⁴² Kenediné Szántó Livia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 23. o.

⁴³ Kádár István: Urartui emlékek. Püski, Budapest, 1996. 14. o.

⁴⁴ Kádár István: Urartui emlékek. Püski, Budapest, 1996. 14. o.

87. kép. Az angliai Kent grófságban található Aylesford kelta temetőjéből előkerült bronzborítású favederre erősített két bronzfej egyike, valószínűleg a Kr. u. I. század. Ezekhez a mandulavágású szemmel ábrázolt fejekhez hasonlók szép számmal találhatók a korábbi kelta művészetben.⁴⁵ Megjegyzem, hogy a címlapon szereplő, a keszthelyi Balatoni Múzeumban őrzött kerámiafej ugyanezt a szerepet töltötte be, a kelták hite szerint vigyázott az edény tartalmára.

A bemutatott anyaghoz nem szükséges talán további kommentár, az magáért beszél. Mégsem haszontalan megjegyezni, hogy a felette hasonló kifejezésmód a tárgyiasult anyag tanúsága szerint azonos szellemi gyökereken építkező műveltségeket vetít a szemlélő elé. Önkéntelenül is felvetődik a kérdés: kik is voltak hát az etruszkok? Már legalábbis abban az értelemben, hogy miért nem kelta név alatt ismertek, ha ennyi azonosságot rögzíthetünk közöttük. Hogyan “kerülhették el” a keltává válást? De ha a Pó-völgyében kelta állam volt Etrúria közvetlen szomszédságában, - törzsterületeik részbeni átfedésével - mi volt az a különbség köztük mégis, amitől nem keltának, de etruszknak nevezték őket? Felvethető-e az a kérdés, hogy talán nem volt Etrúriában szkíta megjelenés, amely Európa más részein megvalósult, majd a kelta név megjelenését eredményezte volna, és így maradt el a “keresztelő”? Ugyanakkor szkíta párhuzamok is vannak Etrúriában mégis szép számmal. A feltett kérdésekre egyelőre nem tudom a választ, de azok pusztán felvetése is előbbre vihet új, megfontolni való tényanyag elemzésével. Ez a tényanyag Kis-Ázsiában és Itáliában található leginkább az etruszkokra vonatkozóan és nem mondhatjuk azt, hogy e területek ma a magyar kutatók érdeklődésének középpontjában állnának. Talán mindaz, ami ebben a könyvben összegyűjtött, a megrögzött szkeptikusokat nem győzte még meg teljesen. Nyilvánvaló ugyanakkor, hogy ennyi merő véletlen sem létezik, amiről eddig és ezután szó volt és lesz, mert nem előre elképzelt történethez keresem a nekem megfelelő adatokat, hanem fordítva.

A keleti (kelta) és etruszk tárgyak közvetlen összevetésén túlmenően további tanulságok is levonhatóak e pazar anyag láttán. Nemcsak a két nép műveltségének tárgyiasult alkotásairól van csak ugyanis szó, hisz látható, helyenként további ragozó nyelvűektől származó megfelelések is kimutathatóak már első látásra. A rend kedvéért megjegyzem, ezeket most nem erőltettem, szinte csak jelzésszerűen vetettem közbe a magyar, urartui, krétai és szkíta párhuzamokat annak a véleményemnek alátámasztására, miszerint a magyar őstörténelmet eurázsiai méretekben kell kutatni. Természetesen jobbra az 50. szélességi körtől délre. E néhány szerény leletet pedig ajánlom mindazok figyelmébe, akik ezután mélyednek el a ragozók történelmében.

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy a keleti (kelta) és etruszk nyelv, szellemi élet mellett a régészet által napvilágra hozott anyag is ugyanazon alapelveken építkező világokat állít a szemlélő elé. Ezek közös gyökere a ragozó nyelvűek ősi műveltségében található meg. Miután a gondolat terjedéséhez ember is kell, nem vitatható, hogy azok tulajdonosainak is meg kellett jelenniük Itáliában, mint ahogy meg is jelentek, és fellépésükkel világtörténelmet írtak. Az Olvasó joggal várhatja ezek után, hogy ezen említett művelődési alapelvek meglétét ki is fejtsem. Meg is teszem, de bővebb ismertetése a második kötetre marad. Most annyit hoznék csak fel, hogy magam jónéhány ponton másképpen látom Európa, de ezen belül is elsősorban a korai újkőkortól nagy erővel Magyarországról szétáramló vonaldíszes kerámia által belakott területek későbbi történelmét. Lényegében felismerésem az említett – Írországtól, Franciaországtól Ukrajnáig érő – területnek a későbbi évezredekben nyomon követhető általános műveltségbeli összetartozását jelenti. Európa e részének különösen a réz-,

⁴⁵ Proinsias MacCana: Kelta mitológia. Corvina, Budapest, 1993. 134. o.

bronz- és vaskorban látható tárgyiasult és ebben egységesült kifejezőmódjai megengedik feltételeznünk egységes tudatú, hitű, nyelvű népesség létezését. Ahogy e hatalmas területen sem, úgy nem elégedhetünk meg Etrúria esetében sem az egyszeri bevándorlás elgondolásával, de kifejezetten évszázadokban mérhető összeolvadás (etnogenezis) leírásában találhatjuk meg a valóságot leginkább közelítő folyamatot. Ennél még sokkal fontosabb azon észrevétel figyelembe vétele, hogy az etnogenezis leírása mindig az őslakossággal kezdődik

A bemutatott kelta és etruszk hasonlóságok és azonosságok további kérdést vetnek fel. Ha e két műveltség ennyire közeli alapokon nyugszik, akkor nemcsak az etruszkok jelentősebb európai – pontosabban a keltához igen hasonló - eredetére gondolhatunk, hanem érvet is kapunk a bronzkori Európa ez eddig elgondoltnál sokkalta erősebb egységes szellemi életére, és népességére is. Ez igen lényeges felvetés, mert ebbe az indoeurópaiak nem férnek bele éppen a fentiek miatt.

Még tovább haladva az összehasonlításból adódó következtetésekből nem kerülhetjük meg általánossá váló, immár az egész európai népességre vonatkoztatható újabb felvetésünket. Ha a teljes keleti (kelta) területek egységessége Itáliában is kimutatható, sőt szemünket kiszúrja azonossága, akkor azt kell megkérdezzük, ki nem tartozott bele ebbe a nagy európai azonosságba. Éppen a keltákról szerkesztett részekben fejtettem ki ragozó nyelvű hovatarozásuk szellemi világból származó bizonyítékait. Hol voltak ebben az időben az indoeurópaiak? Úgy tűnik, a kelták és etruszkok által belakott földön nem találni őket.

Az etruszk időrend

Kr. e. 14-12. szd. Mykénéi cserepek San Giovenale (Etrúria) területén.⁴⁶

Kr.e. XIII-XII. szd. forduló-jától

Megindul a harmadik néphullám is Európa felé a Régi keletről a pikt (kus) és maúri (magyar) magyar nyelvű néprészei után. Évszázadokon át tart e folyamat. Az első jelentősebb rajok Asszíria nagyhatalommá válásával indulnak, I. Tiglathpilesar király (Kr.e. kb. 1116-1078) uralkodása alatt. Ő hódította meg először Libanont, Kappadóciát, Hétország nagy részét és tömeggyilkolási módszereivel halálfélelmet keltett a lakosság körében.⁴⁷

kb. 1230-1170 között ismételtén Egyiptomra támadó ún. “tengeri népek” között egy “twrwš.w” népvét (olvasata turušu vagy tereš) is emlegetnek, melyet a kutatók túlnyomó többsége az etruszkok “tyrrhen” vagy “tyrsen” nevével azonosít.⁴⁸

1043 körül Etrúria déli részén tyrrhenusok telepedtek le, akikhez egy Raetiából bevándorolt faj csatlakozott, amely magát Rasena- vagy Rasna néven nevezte.⁴⁹

1200 körül A Van-tótól keletre, az Urami-tó vidékén Uzzi (Hayasha, Kum-uzzu) katonáállamok. Mitanni megdöntése után az ottani úz erők szétszélednek, Kisázsia - negyven lovas nemzetség költözik a Hettita birodalomba manda katonai kaszt néven -, az Urami-tó

⁴⁶ Id. Bloch, R.: Die Etrusker (Arch. mundi, 1970. 72. o.

⁴⁷ Baráth Tibor: A magyar népek őstörténete. Somogyi Zoltán, USA, 1993. III./53. o.

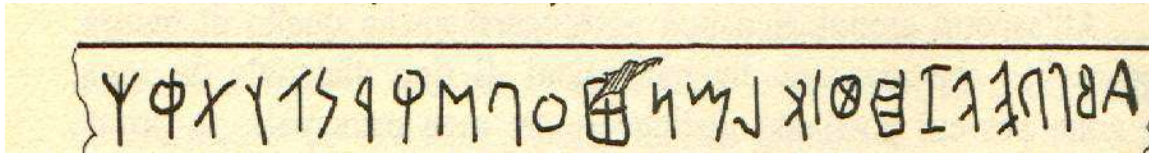
⁴⁸ Götz László: Keleten kél a nap. Püski, Budapest, 1994. 861-869. o.

⁴⁹ Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin, Budapest, 1902. I. 699. o.

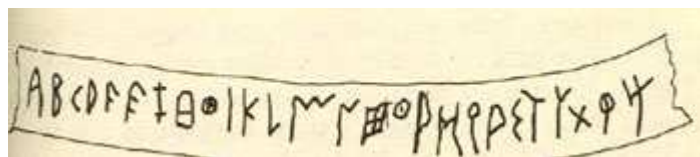
vidéke és ősterületük, az Elámi hegyvidék mögötti síkra. Ez utóbbiban megalakul a mada (méd) hatalom, szintén lovastársadalom.

A hetiták birodalmát a Tengeri népek döntik meg, az úzok Szubartu szívébe, Uzzuba költöznek nemzetségfőik, a kálok vezetésével.⁵⁰

1000-700 Villanova kultúra – vaskorszak.⁵¹

87/01 kép. Etruszk ABC Marsilliana di Albegnából Kr. e. VII. szd. Jobbról balra halad a sor.⁵²

87/02 kép. Etruszk ABC Veiiből Kr. e. VII. szd. Itt balról jobbra halad a sor.⁵³

968 A saeculum, az etruszk időszámítás kezdete.⁵⁴ Ez az adat új megvilágításba helyezi a korai etruszk történetet. Gyakorlatilag államalapítással felérő eseményként értékelhetjük. Eddigi mellőzése nem lehet véletlen, hiszen messze megelőz minden olyan indoeurópai alapítást a környéken – latin, görög, - akiktől későbbben a ma élő elképzelések szerint tanulniuk kellett volna.

800 Etruszk írásbeliség kezdete. (Pontosabban a feliratok keletkezése erre az időre mutat.)

⁵⁰ Padányi Viktor: Dentumagaria. Turul, Veszprém, 1989.

⁵¹ Egyetemes történelmi kronológia. Tankönyvkiadó, Budapest, 1984. 56. o.

⁵² Ugo di Martino: Gli Etruschi. Mursia S.p.A., Milano, 1982-86. 104. o.

⁵³ Ugo di Martino: Gli Etruschi. Mursia S.p.A., Milano, 1982-86. 105. o.

⁵⁴ Kenediné Szántó Lívía: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 54. o.

87/a. kép. Etruszk boltozatos kapu Faleriiben⁵⁵

kb. 800 Az etruszkok Campaniában is urai a földnek.⁵⁶

VIII. szd. Befejeződik a csoportos bevándorlás Etrúriába. Az etruszkok örökösei voltak mind a mezopotámiai, kisázsiai, mind a sokféle égei hagyománynak.⁵⁷

Latium a VIII. században etruszk fennhatóság alatt áll.

⁵⁵ Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin, Budapest, 1902. I. 671. o.

⁵⁶ Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin, Budapest, 1902. I. 359. o.

⁵⁷ Kenediné Szántó Lívia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 47. o.

kb. 750-400 Folyamatos Kárpát-medencei magyar nyelvű népesség bevándorlása Etrúriába és a Pó-völgyi keleti (kelta)- bój államba.

VIII. szd. 12 etruszk város laza szövetsége.⁵⁸ Ezek: Pisae (ma: *Pisa*), Faesulae (*Fiesole*), Arretium (*Arezzo*), Cortona (*Cortona*), Volaterrae vagy Velathri (*Volterra*), Vetulonia, Rusallae, Clusium (*Chiusi*), Volsinii vagy Velsuna (*Bolsena*), Tarquinii (ma rom), Caere (*Cervetri*), Falerii vagy Falesia, Falisci, Aequum Faliscum.⁵⁹

VIII. szd. Cumae etruszk alapítása Campaniában. A megerősített etruszk város az etruszk uralom alatt nagyságban, szépségben és erőben felülmúlta Rómát is.⁶⁰

753 Ekkor **nem** alapították Rómát, az mondai hagyomány csupán.

753 Latium etruszk megszállás alatt.⁶¹

707 A 3. etruszk század, “saeculum” kezdete.⁶²

VII-V. század Etruszk tengeri hegemonia elsősorban a Tirrén-tengeren. ... az etruszk műtárgyakon a Kr. e. VII. és V. század között sűrűn ábrázoltak kereskedelmi és hadihajókat vagy tengeri ütközetek jeleneteit....⁶³

VII. század második fele – Az etruszk aranykor.⁶⁴

616 táján Tarquinius Priscus Róma uralkodója, Aricában és Velitrae-ben (Velletri) megtelepült etruszkokkal egészíti ki a római szenátust. Etruszk város volt ezen kívül Latiumban: Tusculum, Satricum (Satres etruszk istenről elnevezett város) és Preneste, (fejedelmi sírjairól nevezetes gazdag település.)⁶⁵

607 A 4. etruszk század, “saeculum” kezdete.⁶⁶

598 Voltturnum (a mai Capua) etruszk város felépítése Tarquinius Priscus uralkodása idején Campaniában.⁶⁷

⁵⁸ Egyetemes történelmi kronológia. Tankönyvkiadó, Budapest, 1984. 56. o.

⁵⁹ Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin, Budapest, 1902. I. 699. o.

⁶⁰ Kenediné Szántó Livia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 163. o.

⁶¹ Ugo di Martino: Gli Etruschi. Mursia S.p.A., Milano, 1982-86. 253. o.

⁶² Ugo di Martino: Gli Etruschi. Mursia S.p.A., Milano, 1982-86. 253. o.

⁶³ Pallottino, M.: Az etruszkok. Gondolat, Budapest, 1980. 74. o.

⁶⁴ Kenediné Szántó Livia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 163. o.

⁶⁵ Kenediné Szántó Livia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 163. o.

⁶⁶ Ugo di Martino: Gli Etruschi. Mursia S.p.A., Milano, 1982-86. 253. o.

⁶⁷ Kenediné Szántó Livia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 163. o.

88/a. Etrúria teljes kiterjedése Kr. e. 535-ben.⁶⁸

575 Rómát - mint várost - Tarquinius Priscus etruszk király alapította Kr. e. 575 körül, s ennek következtében ő volt Róma első királya is. Így tehát "...Rómában egyetlen latin király sem uralkodott, hanem azok csupán a késői idők kitalálásai."⁶⁹

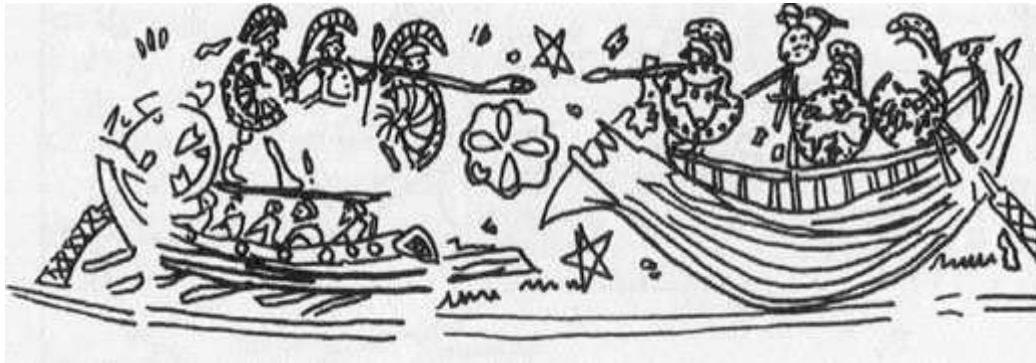
575 L. Tarquinius Priscus megkezdi a város (Róma) építését: a Foro Boario, a capitoliumi Jupiter templom alapozását és a Circus Maximust.⁷⁰

⁶⁸ National Geographic Magazine. 1988. június, 711. o.

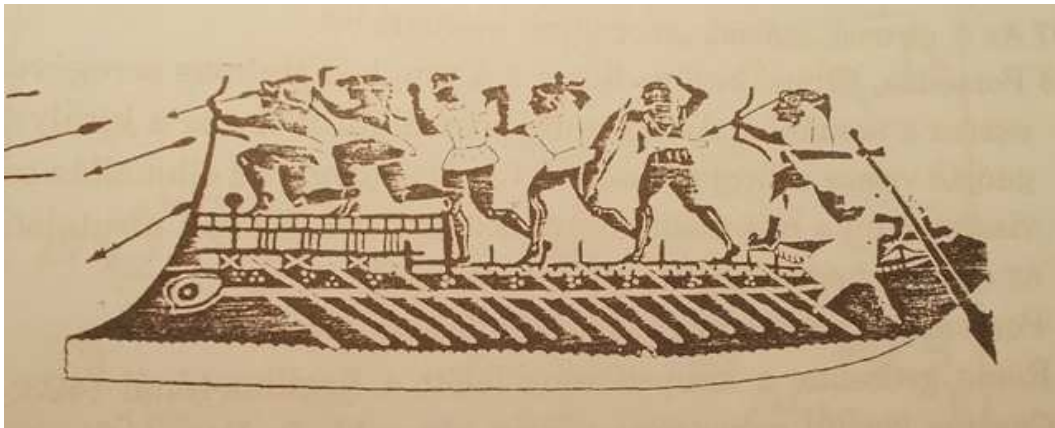
⁶⁹ I. Propyläen Weltgeschichte IV. köt. 52. old.

⁷⁰ Ugo di Martino: Gli Etruschi. Mursia S.p.A., Milano, 1982-86. 254. o.

540 körül A karthágói és etruszk – pontosabban a caerei – hajóhad tengeri csatája a phókaiak ellen a szárd tengeren. Ezt az újkori történetírás általában, bár helytelenül, alaliai csataként említi.⁷¹

88b kép Tengeri csatajelenet, VI. szd.⁷²

88c kép Tengeri csata ábrázolása etruszk vázán⁷³

535 Tengeri csata Alalia (Korzika) mellett. Etruszk győzelem a görög gyarmatosok ellen.⁷⁴

525 Tarquinius Superbus felépíti a Jupiter templomot és a Cloaca Maximát.⁷⁵

524 A VI. századi etruszk hódítások Campaniában ellenállást váltottak ki a görögökből, és 524-ben véres harcok után a görögök Cumae mellett megverték az etruszk sereget.⁷⁶

520-510 táján Tarquinius Superbus etruszk király olyan monumentális etruszk stílusú templomot építtetett a Capitoliumon, amelyhez mérhető abban a korban Görögországban is alig akadtak.

⁷¹ Pallottino, M.: Az etruszkok. Gondolat, Budapest, 1980. 75. o. Herodotosz I, 166-ra hivatkozva

⁷² Ugo di Martino: Gli Etruschi. Mursia S.p.A., Milano, 1982-86. 24. o.

⁷³ Ugo di Martino: Gli Etruschi. Mursia S.p.A., Milano, 1982-86. 25. o.

⁷⁴ Egyetemes történelmi kronológia. Tankönyvkiadó, Budapest, 1984. 56. o.

⁷⁵ Ugo di Martino: Gli Etruschi. Mursia S.p.A., Milano, 1982-86. 254. o.

⁷⁶ Kenediné Szántó Livia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 164. o.

509 A “büszke vagy gőgös” Tarquinius Superbus király elűzése.

A későbbi császári család, az Octavianusok sorsa azt sugallja, hogy az etruszk királyok elűzése után az etruszk patríciusokat is kiűzték a szenátusból. Az Octavianus család tagjai, akiket az etruszk királyok emeltek patríciusi rangra, Suetonius szerint plebejusi sorba süllyedtek, majd kereskedőkként a Kr. e. II-I. században lettek ismét lovagokká, s csak Julius Caesar segítségével kerültek újból a patríciusi, majd a szenátori rendbe.⁷⁷

507 A rómaiak elpusztították a latiumi etruszk városokat. Latiumban legyőzték az etruszkokat. Róma szenátusa, amely már szinte születése órájában hatalomra tört, minden erővel meg is szerezte.⁷⁸

507 Az 5. etruszk század, “saeculum” kezdete.⁷⁹

504 Porsenna, Chiusi királya Róma alá vonult, hatalmas seregével megriasztva a szenátust. Azt kívánta, hogy állítsák vissza a királyságot, fogadják vissza a Tarquiniusokat. Látva azonban az ellenállás erősségét, visszavonult a megerősített etruszk területre. Ez volt az utolsó kísérlet az etruszk hegemonia visszaállítására.⁸⁰

504 Porsenna, Chiusi királya elfoglalja Rómát.⁸¹

496 Róma győzelme a latin városok fölött a Regillus-tónál (493: Spurius Cassius konzul szövetsége a latin városokkal), Róma a latin városok szövetségének egyenrangú tagja.⁸² Ez arra mutat, hogy Róma ekkor még nem lehetett latin.

493 Róma belép a latin szövetségbe.⁸³

A kisázsiai Halikarnasszoszban született Herodotosz görög történetíró születése és halála. 484-424.⁸⁴

⁷⁷ Kenediné Szántó Livia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 164-165. o.

⁷⁸ Kenediné Szántó Livia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 165. o.

⁷⁹ Ugo di Martino: Gli Etruschi. Mursia S.p.A., Milano, 1982-86. 254. o.

⁸⁰ Kenediné Szántó Livia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 165. o.

⁸¹ Ugo di Martino: Gli Etruschi. Mursia S.p.A., Milano, 1982-86. 254. o.

⁸² Egyetemes történelmi kronológia. Tankönyvkiadó, Budapest, 1984. 58. o.

⁸³ Ugo di Martino: Gli Etruschi. Mursia S.p.A., Milano, 1982-86. 254. o.

⁸⁴ Kenediné Szántó Livia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 183. o.

88d kép Kisázsia Herodotosz korában⁸⁵

486 Etruszk konzulok jelenléte Rómában.⁸⁶

482-474 A Veii elleni első háború.⁸⁷

480 Karthágói vereség Szicíliánál. Karthágó a görögök elleni perzsa támadás árnyékában megtámadta a szicíliai görögöket, de a Himeránál vereséget szenvedett az acragasi Theron és a szirakuzai Gelon hajóhadától.⁸⁸

477 Cesone Fabius vereséget szenved a Veii-beli etruszkoktól.⁸⁹

⁸⁵ Ugo di Martino: Gli Etruschi. Mursia S.p.A., Milano, 1982-86. 77. o.

⁸⁶ Ugo di Martino: Gli Etruschi. Mursia S.p.A., Milano, 1982-86. 254. o.

⁸⁷ Kenediné Szántó Lívía: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 165. o.

⁸⁸ Edward Eyre: European Civilization. Oxford, London, 1935. Vol. II. 21. o.

⁸⁹ Ugo di Martino: Gli Etruschi. Mursia S.p.A., Milano, 1982-86. 254. o.

474 Hat évvel később a cumaei görögöket, (akik 524-ben már sikeresen megvédték magukat egy támadás ellen), megtámadták az etruszok mind Campania felől a szárazföldön, mind észak felől a tengeren; és Szirakuza, amelyet most Gelon bátyja, Hiero vezetett, szövetségese segítségére sietett, olyan súlyos vereséget mért az etrusz flottára, hogy az soha többé nem volt elrettentő erőnek tekinthető.⁹⁰

474 A szicíliai és campaniai görögök érkezettnek látták az időt, hogy tengeren támadják meg a veii háborútól meggyengült etruszokat. Szirakuza tirannusának, Hieronnak vezetésével 474-ben, még a vesztes háború évében, Cumae mellett megtámadták az etruszokat, s olyan csapást mértek az etrusz hajóhadra, melyet többé nem voltak képesek kiheverni. Az etrusz hajózás csaknem teljesen a Tírrén-tengerre szorult vissza.⁹¹

454 Húsz évvel később a szirakuzaiak elfoglalták Elbát és Korzikát. Az etrusz haderő a sikeres latiumi forradalom által, - amelynek következtében az etrúriai etruszokat elválasztották a campaniaiaktól, - politikailag gyorsan lehanyatlott.⁹² Aristodemus, cumaei görög uralkodó többet tett annál, mint a sajátját védte volna az etrusz támadások ellen Campaniában, és hagyományainak megfelelően csatlakozott az itáliaiakhoz egy, az etruszok állásai elleni támadáshoz Latium déli részében. A római forradalom a Tiberistől északra lévő etruszokat elválasztotta campaniai atyafiságuktól.⁹³

445 Campania városai sorban a samnitok kezére kerültek, majd megtámadták Capuát is. Az etrusz alapítók Titus Livius szerint: "...fölvették őket a teljes jogú polgárok közé, s földet adtak nekik."⁹⁴

445-435 A samnitosok legázolják Campaniát. A görögök és karthágóiak között Szicíliában az erőviszonyok egyenlőek voltak, és az ellenségeskedés megnövekedett.⁹⁵

438-425 A Veii elleni második eredménytelen háború.⁹⁶

430 Az etrusz uralom Campaniában néhány évtizeddel túléli területének elvágását a szoros értelemben vett Etrúriától, de végül is Kr. e. 430 körül a samnitosok foglalják el.

428 A görög Cumae, - ezzel egész Campania - samnit-oszk kézre kerül.⁹⁷

420-400 Az ötödik század végén nagyszámú kelta, ismeretlen okból hajtva, átözönlött az Alpok hágóin Lombardia és a Pó-völgye termékeny síkságaira. A századfordulóra lerombolták az Appeninektől északra eső etrusz városokat.⁹⁸

414 Az etruszok Athén szövetségesei Syracuse ellen.⁹⁹

⁹⁰ Edward Eyre: European Civilization. Oxford, London, 1935. Vol. II. 21. o.

⁹¹ Kenediné Szántó Lívia: Az etruszok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 165. o.

⁹² Edward Eyre: European Civilization. Oxford, London, 1935. Vol. II. 21. o.

⁹³ Edward Eyre: European Civilization. Oxford, London, 1935. Vol. II. 37. o.

⁹⁴ Kenediné Szántó Lívia: Az etruszok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 165. o.

⁹⁵ Edward Eyre: European Civilization. Oxford, London, 1935. Vol. II. 21. o.

⁹⁶ Kenediné Szántó Lívia: Az etruszok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 166. o.

⁹⁷ Kenediné Szántó Lívia: Az etruszok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 165. o.

⁹⁸ Edward Eyre: European Civilization. Oxford, London, 1935. Vol. II. 53. o.

⁹⁹ Ugo di Martino: Gli Etruschi. Mursia S.p.A., Milano, 1982-86. 255. o.

406-396 (Harmadik) háború Veii etruszk város ellen, Róma megyeti lábát a Tiberis jobb partján (M. Furius Camillus dictator hadi sikerei).¹⁰⁰

Kb. 400 után Pompeius Trogustól tudjuk, hogy kb. háromszázezer gall indult meg részben Itália, részben Pannonia felé. Hogy a nagy többség Itáliát vette célba, azt az ottani betörés elemi ereje és sikere bizonyítja. A vándorlás okaként ugyancsak Pompeius Trogus a túlnépesedést jelölte meg.¹⁰¹ Az adathiány következtében ezen, bár önmagában valóban jelentős népmozgás jelentőségét messze túlnőve szerepel az irodalomban. Nyilván ilyen, már írásban is rögzített esetek nagyban hozzájárultak a nyugat-keleti irányú kelta vándorlások, sőt hódítások felvázolásához. Bizonytalan forrásokra hivatkozva idézett szerzőnk a biturig törzs Rajna-völgyi elszármazású (lehetséges) megmozdulásának írja le az eseményt, többet nem tehet. Ugyanakkor Európa többi részének esetleges népmozgásairól, amelyek kívül estek az ókori szerzők által belátható területen, nincs közvetlen értékelhető forrás. Igazából azt sem tudjuk, hogy a közölt létszám népeiségre, vagy haderőre vonatkozik-e. Ennél sokkal nagyobb gondot jelent, hogy kézzelfogható források sem tekinthetőek minden kétséget kizáróan hitelesnek. Ezzel együtt nem haszontalan e körülmények ismertetése. Úgy tűnik, hogy az indoeurópaiak történelemszemléletében mégis a valahol lejegyzett, - esetenként zavaros, kétséges – kútfők elégségesnek bizonyultak végleges történelem kialakítására. Magam éppen ettől irtózom a legjobban, mert eszerint fel kell tegyük, hogy nem végezték el azon kutatásokat más módszerekkel, amelyek bővíthették volna a feltárás mélységét. Magyarul az indoeurópaiak félbehagyott történelmet avattak igazivá, és most csodálkozniuk kell, ha ezt mégsem akarja nekik mindenki elhinni.

396 Veii elfoglalása. Az északi és középső etruszk városok közönyösen szemlélték végzetét, és a hozzá legközelebbi Caere Róma barátja volt.¹⁰² Veit csak csellel, alagúton keresztül tudták elfoglalni. A várost felgyújtották, lakosait lemészárolták, vagy rabszolgának hurcolták el. .. A Veii elleni háború a Fabius patriciuscsalád ügye volt.¹⁰³

Ez lenne az első olyan eset, amikor érdemben felvethető Róma latin többségű irányítása. Ugyanakkor meglehet, a város elleni dühödt és kitartó hadjárat más, általunk jelenleg még nem ismert okok miatt folyt.

393 Veii földjére helyőrségeket telepítettek.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Egyetemes történelmi kronológia. Tankönyvkiadó, Budapest, 1984. 58. o.

¹⁰¹ Szabó Miklós: A kelták nyomában Magyarországon. Corvina, Budapest, 1971. 14. o.

¹⁰² Edward Eyre: European Civilization. Oxford, London, 1935. Vol. II. 52. o.

¹⁰³ Kenediné Szántó Livia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 166. és 168. o.

¹⁰⁴ Edward Eyre: European Civilization. Oxford, London, 1935. Vol. II. 21. o.

89. kép. [Volterra, Porta dell'Arco](#), Kr. e. IV. század.¹⁰⁵

390 A betörő kelták a venetiek ellen indultak, de feltartóztatták őket, ezután rablóbandákba tömörülve végigszáguldottak Etrúrián, legyőztek egy római sereget és kifosztották Rómát, majd dél felé haladva fokozatosan kifulladásra jutottak. A támadók nagy többsége mindazonáltal Észak-Itáliában telepedett le.¹⁰⁶

390 (Róma) hat évig gyűjtötte erőit, hogy Veii szomszédjával és szövetségeseivel, Faleriivel is leszámoljon. Feldúlta Faleriit, azután még ugyanabban az évben Tarchuna – Tarquinia – ellen indult. Könyörtelen háború következett, melyben rómaiak és etruszkok tömegei pusztultak el. A római Forumon egyetlen alkalommal 358 tarchunai etruszk nemes vére folyt el, Tarquiniában pedig 307 római foglyot áldoztak fel.¹⁰⁷

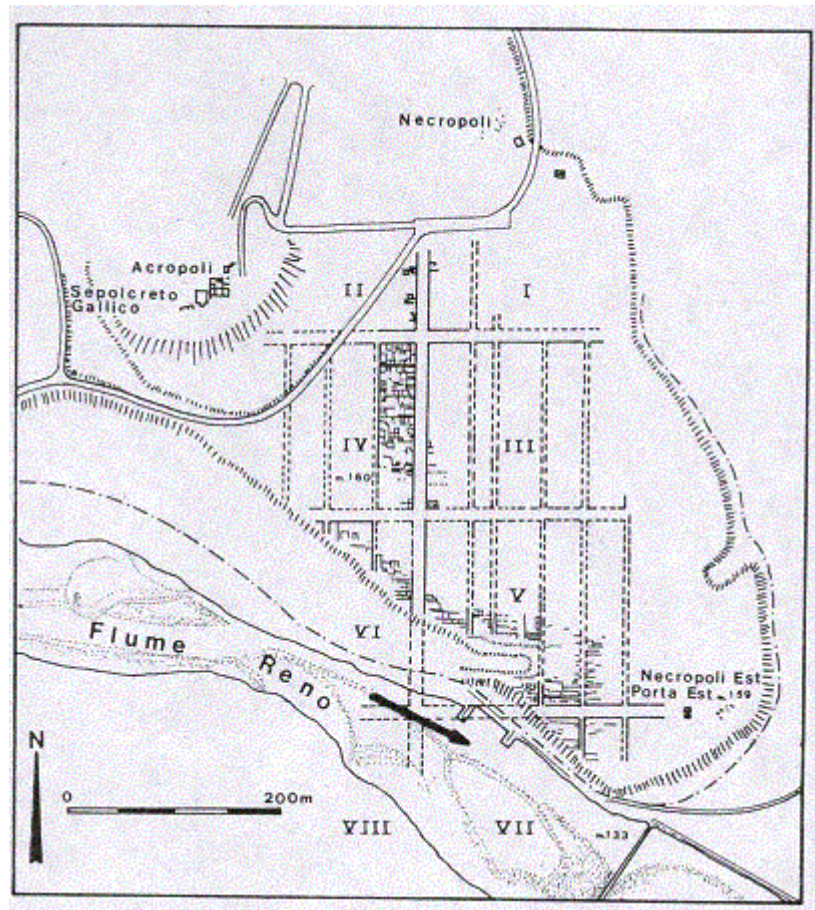
IV. század a gall támadások jegyében zajlott. Etrúria Padana, a Pó menti Etrúria, a gall betörések áldozata lett. Így vált a földdel egyenlővé a Kr. e. VI. században épült Marsabotto (Misa), Bologna (Felsinea), Chiusi (Kamars) és több etruszk település.¹⁰⁸

¹⁰⁵ National Geographic Magazine, 1988. június, 703. o.

¹⁰⁶ Edward Eyre: European Civilization. Oxford, London, 1935. Vol. II. 54. o.

¹⁰⁷ Kenediné Szántó Livia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 166. o.

¹⁰⁸ Kenediné Szántó Livia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 166. o.

89/a [Marsabotto városa](#) tipikus példája az etruszk liturgikus rend szerinti városépítészetnek.¹⁰⁹

387 Római polgárok közt osztották fel a földet Veii környékén négy új törzssel gyarapítva a meglévő eredeti húszat. Eljárásukkal követték Athén korábbi telepítési gyakorlatát.¹¹⁰

387 Kelta támadás Róma ellen, római vereség az Allia folyónál. A gallok Brennus vezetésével fölégetik Rómát (A “capitoliumi ludak” azonban gágogásukkal megakadályozzák a teljes római vereséget.)... Hosszú harcok a gallokkal.¹¹¹

384 Pyrgit, Caere gazdag kikötővárosát Ilythia híres templomával az id. Dionysius fosztotta ki.¹¹²

384 A 6. etruszk “saeculum” kezdete.¹¹³

360 körül A gall (kelta) támadás meggyöngítette Róma helyzetét, háború az aequusokkal, etruszokkal, volscusokkal, a latin városokkal, míg egy újabb gall (kelta) támadás Latium ellen egyesíti ismét a latin városokat Róma vezetésével.¹¹⁴

358 Tarquinia és Cerveteri együtt harcol Róma ellen.¹¹⁵

¹⁰⁹ M. Pallottino: Az etruszok. Gondolat, Budapest, 1980. 115. o.

¹¹⁰ Edward Eyre: European Civilization. Oxford, London, 1935. Vol. II. 52. o.

¹¹¹ Egyetemes történelmi kronológia. Tankönyvkiadó, Budapest, 1984. 58. o.

¹¹² Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin, Budapest, 1902. I. 699. o.

¹¹³ Ugo di Martino: Gli Etruschi. Mursia S.p.A., Milano, 1982-86. 255. o

¹¹⁴ Egyetemes történelmi kronológia. Tankönyvkiadó, Budapest, 1984. 58. o.

353 Caere a tizenkét ősi etruszk szövetséges város egyike, amelyet a pelazgok építettek. Gazdagságát mutatja az, hogy Delphiben külön kincstárral bírt, hatalmát az, hogy tengeri összeköttetése Görögorszáig, Karthágóig terjedt. Vergilius szerint Mezentius király fejedelmi székhelye. Rómával jó ideig barátságos viszonyban és vallási közösségben (állítólag innen volna a caerimoniae kifejezés) élt, a gallus égés alkalmával szívesen fogadta a menekülő papokat és Vesta szűzeket¹¹⁶ s ezért polgári jogot kapott; később azonban összezorrent Rómával, ez Kr. e. 353-ban legyőzte s ennek következtében a város elveszítette a suffraginumot (civitas sine suffragio – korlátozott polgárjog), területe felét¹¹⁷ s önálló igazságszolgáltatását; előbb praefectura, azután Sulla idejében katonai gyarmat lett. A császárság idején újra föllendült meleg fürdői révén. Helyén ma Cervetri falu áll érdekes régi sírokkal. Itt fedezték fel a Tarquiniusok sírját.¹¹⁸

351 ... A meggyengült Róma önvédelemre kényszerült, Faleriivel negyven esztendőre, Tarchunával – melynek környező településeit, termőföldjeit elvette – 60 évre kötött fegyverszünetet. A megmaradt kis városállam, Tarquinia, önkormányzatot, autonómiát kapott.¹¹⁹

343-341 Róma Latium vezető városa. Első samnis háború.¹²⁰ Ekkortól számolhatunk komolyan azzal, hogy Rómát az erősen ellatinosodott etruszk nemesség vezeti, amelynek a vidékről beözönlő latin köznépe jelent hatalmi ellensúlyt a város életében. Ugyanakkor nem tekinthetünk el attól a tényről sem, hogy a samnisok az etruszk Campaniát támadták meg 445-435-ben, vagyis ez a háború is inkább etruszk indítású visszavágásnak, mintsem latin vezetésű római akciónak tekinthető.

340-338 Róma Campania ura; a latin nemesség összeesküvése kirobbantja a latin háborút, amely Róma győzelmével és a latin szövetség föloszlatásával végződik.).¹²¹ Magyarul *visszaszerezték* Campaniát, ahol etruszk népük másik fele jobbára görög fenyegetettségben élt. De nem ez az igazi történet, van már latin nemesség, amely akciókra képes, sőt úgy tűnik innét kell a latin Róma történetét tárgyalni. Ebben az időben vált a beszivárgó latinság a vezetésben is olyan helyzetbe, hogy döntést tudott kicsikarni saját érdekében, de ezúttal már latin név alatt.

327-326 Róma először kerül nyílt háborúba független görög városállammal - Nápollyal.¹²²

327-304 Róma elfoglalja Nápolyt, ami kirobbantja a második samnis háborút. Váltakozó sikerek után (római vereség a caudiumi szorosban) végül (fordulat Róma javára 316-ban) Róma győzelmével végződik. (A hernicusok és aequeusok végleg Róma fönnhatósága alatt.)¹²³

311 A Faleriivel kötött fegyverszünet negyven évének lejártá után Etrúria fellázadt Róma ellen. Az elkeseredett felkelést a római impérium hadigépezete csak három év alatt volt képes letörni.¹²⁴

¹¹⁵ Ugo di Martino: Gli Etruschi. Mursia S.p.A., Milano, 1982-86. 255. o

¹¹⁶ Strab. 5, 220. Liv. 5, 40. 50

¹¹⁷ U. o. 7, 19 k.

¹¹⁸ Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin, Budapest, 1902. I. 349. o. Jegyzetekkel.

¹¹⁹ Kenediné Szántó Lívia: Az etruszok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 166-167. o.

¹²⁰ Egyetemes történelmi kronológia. Tankönyvkiadó, Budapest, 1984. 58-59. o.

¹²¹ Egyetemes történelmi kronológia. Tankönyvkiadó, Budapest, 1984. 58-59. o.

¹²² Edward Eyre: European Civilization. Oxford, London, 1935. Vol. II. 56. o.

¹²³ Egyetemes történelmi kronológia. Tankönyvkiadó, Budapest, 1984. 59. o.

311-308 Az etruszk felkelés.¹²⁵

302 Arezzoból belső felkelés tör ki.¹²⁶

300 Etruszkok, kelták és szamnizok szövetségben Róma ellen.¹²⁷

299 Gall (kelta) – etruszk egyesült támadás Róma ellen. E háború előrehaladott ellatinosodást jelenthet, de a helyzet még valószínűleg olyan, hogy a támadók visszafordíthatónak láthatták Róma sorsát az etruszk irányba.

299 Clusiumnál a kelták legyőzik a rómaiakat.¹²⁸

298-290 A harmadik samnis háború, amelyben a Sentinum melletti döntő csatával

296 Róma Közép-Itália urává lesz.

295 A rómaiak ismét megtámadták Faleriit, felégették, lakosait elkergették otthonukból. A nép elhagyja fővárosát, Falerii Veterest, és öt kilométerrel távolabb új várost épített, melyet Falerii Nuovinak, Új-Faleriinek neveztek el.¹²⁹

295 Sentinumnál a rómaiak legyőzik a keltákat.¹³⁰

293 Caere lakóit az általános etruszk felkelés után a síkságra telepítették.¹³¹

285 A Vadimonius-tó melletti római győzelem a gallok (kelták) visszaverésével és az etruszk városok végleges meghódításával végződik.¹³² (?)

283-280 A rómaiak visszaszorítják a keltákat Észak-Itáliában.¹³³

282 A kelta bójok veresége a rómaiaktól Populoniánál.¹³⁴ Populonia az etruszk törzsterület közepén található.

¹²⁴ Kenediné Szántó Lívia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 167. o.

¹²⁵ Kenediné Szántó Lívia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 115. o.

¹²⁶ Ugo di Martino: Gli Etruschi. Mursia S.p.A., Milano, 1982-86. 256. o.

¹²⁷ Ugo di Martino: Gli Etruschi. Mursia S.p.A., Milano, 1982-86. 256. o.

¹²⁸ Szabó Miklós: A kelták nyomában Magyarországon. Corvina, Budapest, 1971. 72. o.

¹²⁹ Kenediné Szántó Lívia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 167. o.

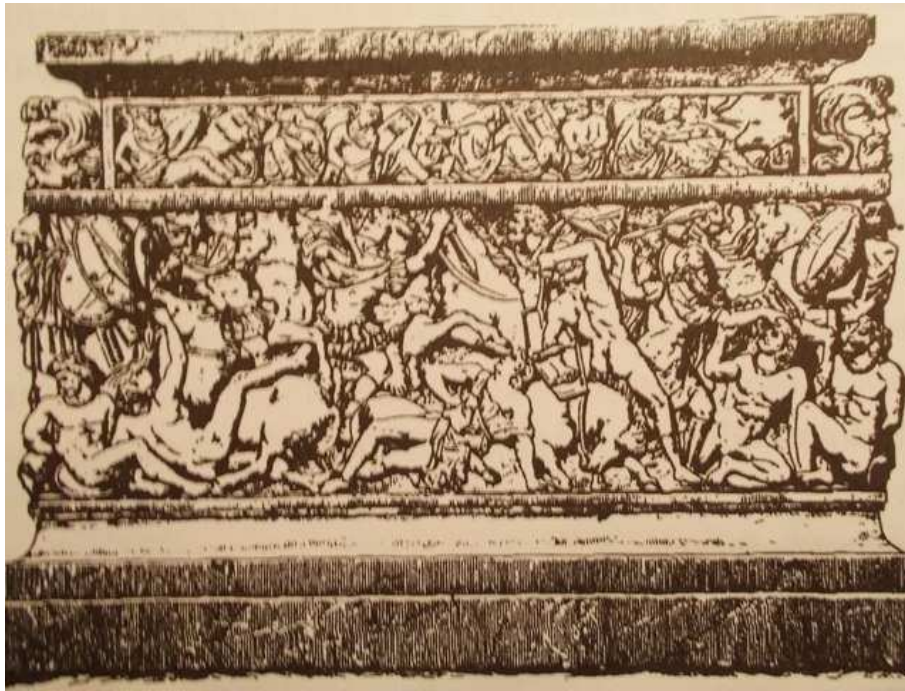
¹³⁰ Szabó Miklós: A kelták nyomában Magyarországon. Corvina, Budapest, 1971. 72. o.

¹³¹ Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin, Budapest, 1902. I. 699. o.

¹³² Egyetemes történelmi kronológia. Tankönyvkiadó, Budapest, 1984. 59. o.

¹³³ Szabó Miklós: A kelták nyomában Magyarországon. Corvina, Budapest, 1971. 72. o.

¹³⁴ Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin, Budapest, 1902. I. 326. o.

89/b. kép. Rómaiak és kelták harca. Szarkofág a Capitoliumi Múzeumban.¹³⁵

280 A dél-etrúriai Vulci, a fémművesség bázisának megtámadása római részről. Bevétele után lerombolják.¹³⁶

273 Vulci lerombolása után Ceri (Caere – Cerveteri), mely előbb önkormányzatot kapott, római prefektus irányítása alá került. Kulturális színvonalának elismerésére utal az a tény, hogy Rómából ez időben, de még a császárkorban is, ide küldték az előkelő rómaiak gyermekeiket műveltséget szerezni.¹³⁷

Fel kell tenni a kérdést, milyen nyelven folyhatott az oktatás az etruszk Ceriben? Azt is tudjuk ugyanakkor, hogy amint az Octaviusoknál is láttuk, Rómában meghúzódó etruszk nemesség él, amelyik kitartóan várja a visszakapaszkodási lehetőséget.

265 Volsinii etruszk város bevétele, ezzel befejeződik Itália meghódítása.¹³⁸ (?)

Élt még Volsinii, a megszentelt liget - és még 600 évig ezután is! - az etruszkok vallási központja, ahol a vezetők és a nép évről évre megtartotta tanácskozásait. Róma következő lépése tehát Volsinii feldúlása volt. Római katalógusok szerint 2000 bronzszobrot hurcoltak el a megszentelt területről, és úgy szétdúlták, hogy a mai napig sem sikerült még bizonyosan eldönteni, valójában hol létezett, vajon Orvieto vagy Bolsena területe, vagy talán a körülöttük fekvő erdőség, ligetek adtak-e helyet a nagy jelentőségű, nemzeti, vallási jellegű ünnepeknek, amelyek az egész országot megmozgatták.¹³⁹

265 A 7. etruszk "saeculum" kezdete.¹⁴⁰

¹³⁵ Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin, Budapest, 1902. I. 392. o.

¹³⁶ Kenediné Szántó Livia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 167. o.

¹³⁷ Kenediné Szántó Livia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 167. o.

¹³⁸ Egyetemes történelmi kronológia. Tankönyvkiadó, Budapest, 1984. 59. o.

¹³⁹ Kenediné Szántó Livia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 167. o.

¹⁴⁰ Ugo di Martino: Gli Etruschi. Mursia S.p.A., Milano, 1982-86. 256. o.

225 ...Nem lehet tudni, hogy önként vagy kényszer alapján, a közös ellenség, a gallok ellen olyan közös etruszk-római hadsereg szerveződött, amely Telamonnál győzelmet aratott a gallok felett.¹⁴¹

224 A kelta bójok újabb veresége a rómaiaktól Telamonnál, s területén Cremona és Placentia gyarmatvárosokat alapították. A II. pun háborúban kiújult az ellenségeskedés, sőt a bójoknak sikerült Placentiát elfoglalni.¹⁴²

211 A campaniai etruszk Capua megadja magát a rómaiaknak, miután Hannibál mellé álltak, de az már nem volt képes hadjáratát folytatni. A rómaiak szörnyű bosszút állottak lakosain.¹⁴³

205 Az etruszk városokat Róma adófizetésre kényszeríti.¹⁴⁴

194 A felső-itáliai kelta bójok királyát, akit Livius Bojorix néven ismer, legyőzik a rómaiak P. Cornelius Scipio vezetésével Mutina (Mantova) városánál.¹⁴⁵

193 Bononia (az etruszk Felsina) római gyarmat lesz a fenti Scipio vezette győzelem után. A legyőzöttek maradványai Strabo (V 213, 216) szerint az Alpeseket túl lakó törzsrokonaihoz vándoroltak ki.¹⁴⁶

191 után A bójok Itáliából a Dunához vándorolnak¹⁴⁷ - vissza – ld. 420-400 – megjegyzés tőlem)

189 Felsina bój megszállás alá került városát elfoglalják a rómaiak.¹⁴⁸

183 A 285. és 265. évnél idézett megállapítás kissé korai, hisz bőven maradt még hódítanivaló Itáliában. Graviscae római gyarmat, jó boráról volt híres.

179 Luna (ma Luni) római gyarmat, nevezetes kikötő és márványbánya.

178 Luca (ma Lucca) római gyarmat.¹⁴⁹

146 A 8. etruszk "saeculum" kezdete.¹⁵⁰

88 (Sulla) ... Katonáinak birtokot ajándékozott, Etrúriában földeket osztott számukra. Római veteránkolóniákat alapított az etruszk területeken, a felkelésre hajlamos tartomány féken tartására. Kr. e. 88-ban a Pó-síkságtól délre valamennyi tartomány – így Etrúria – lakosai számára is megadta a római polgárjogot, hogy a szomszédháborúk ne gátolják Itália belső fejlődését.¹⁵¹

¹⁴¹ Kenediné Szántó Livia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 168. o.

¹⁴² Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin, Budapest, 1902. I. 326. o.

¹⁴³ Kenediné Szántó Livia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 171. o.

¹⁴⁴ Ugo di Martino: Gli Etruschi. Mursia S.p.A., Milano, 1982-86. 257. o.

¹⁴⁵ Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin, Budapest, 1902. I. 326. o.

¹⁴⁶ Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin, Budapest, 1902. I. 326. o.

¹⁴⁷ Szabó Miklós: A kelták nyomában Magyarországon. Corvina, Budapest, 1971. 75. o. Sztrabón V. 1, 6 nyomán.

¹⁴⁸ Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin, Budapest, 1902. I. 328. o.

¹⁴⁹ Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin, Budapest, 1902. I. 699. o.

¹⁵⁰ Ugo di Martino: Gli Etruschi. Mursia S.p.A., Milano, 1982-86. 257. o.

¹⁵¹ Kenediné Szántó Livia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 172. o.

88 A 9. etruszk "saeculum" kezdete.¹⁵²

79 Volterra eleste.¹⁵³

44 A 9. etruszk "saeculum" vége.¹⁵⁴

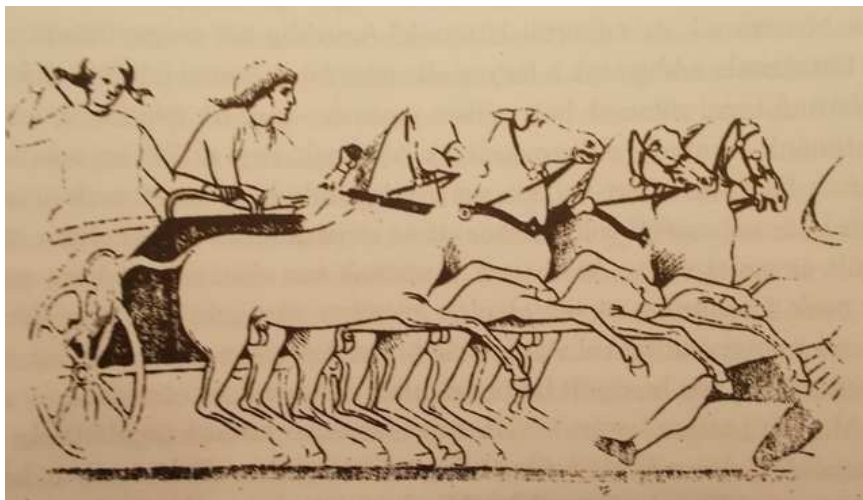
Kr. u. 54. Az utolsó "saeculum" vége. Minden jel szerint az etruszk műveltség vége.¹⁵⁵

Kr. u. IV. század – Constantinus császár engedélyezi a Volsiniiben, Voltumna ligetében megtartott évi etruszk szövetségi ünnepek megrendezését.¹⁵⁶

Kr. u. 408. A nyugati gótok római ostrománál etruszk villámjósok ajánlották fel segítségüket.¹⁵⁷

Ha valaki figyelmesen áttanulmányozza a felhozott etruszk időrendet, néhány megjegyzést nem fojthat el magában. Előtte azonban rögzíthetem, hogy magyar forrás hiányában itt is a meglévő indoeurópai jellegű történetírás adataiból kell kihámozni az esetleges ellentmondásokat. Szerencsére van elég.

Az első az, hogy semmiféle latin diadalmenetről nem esik említés, ahol valamilyen céltudatos nép gőzhengerként legyűrte volna az útjába kerülőket. A történet elején nincs is szó róluk, meg sem említik őket. Az ún. mondai alapítástól a Tarquiniusok felléptéig tartó idővel nem foglalkozom, mert azt ma már mindenki tudja, hogy a mondai kor terméke, a rómaiak adatai valós adatokkal nem támaszthatók alá. Veii ostroma az első olyan mozzanat, amely római kezdeményezésű háborút mutathat, de ez is erősen kétséges éppen a többi etruszk város semlegessége miatt. Éppen ez a semlegesség jelentheti egy balvégzetű testvérháború megtörténtét.

91. kép. Harcos és kocsihajtó nő. Színes alabástrom szarkofág Tarquiniából, Kr. e. IV. század.¹⁵⁸

¹⁵² Ugo di Martino: Gli Etruschi. Mursia S.p.A., Milano, 1982-86. 258. o.

¹⁵³ Ugo di Martino: Gli Etruschi. Mursia S.p.A., Milano, 1982-86. 258. o.

¹⁵⁴ Ugo di Martino: Gli Etruschi. Mursia S.p.A., Milano, 1982-86. 258. o.

¹⁵⁵ Ugo di Martino: Gli Etruschi. Mursia S.p.A., Milano, 1982-86. 258. o.

¹⁵⁶ Kenediné Szántó Lívia: Az etruszok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 56. o.

¹⁵⁷ Kenediné Szántó Lívia: Az etruszok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 56. o.

¹⁵⁸ Kenediné Szántó Lívia: Az etruszok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 145. o.

Igen különös, hogy Róma Latiumot is legyűrte, miközben egyben szövetségese is volt. Voltaképpen a – hivatalos történetírás szerinti - Kr. e. IV. századig logikailag nem követhető háborúk zajlanak a félszigeten, és a figyelmes olvasó igen gyakran nem is tudja, ki kicsoda és miért azzal háborúzik, akivel. Legalább ilyen fontos lenne megválaszolni azt a kérdést, meddig tekintendő Róma etruszknak és mikortól latinnak? Ameddig ezt megnyugtató módon nem tisztázzuk, addig csak a lényeg elkenése folyik római jelzővel ellátott álruhában. A korai rómaiak háborúiban ugyanis – már ha mindvégig latinnak tekintenénk – komoly ellentmondások rejtőznek, és a maiak egyszerűen átsiklanak felettük. Miért kellene azt gondolnunk, hogy az etruszk alapítású Ruma latin népeességű volt, amikor ott az etruszk (keleti) technológia szerint készült az egész város. Az etruszk Rumanak van előzménye bőven, gondoljunk csak a szakrális tervek alapján felépített városaikra. A latin Rómáról ugyanez nem mondható el. Az igazság kiderítését talán segíti, hogy az itáliai félszigeten két nép használt három elemből álló nevet, az etruszkok és a latinok. Miután Latium korán, a VIII. században már etruszk fennhatóság alatt állt, továbbá teljes műveltségüket túlnyomó mértékben tőlük vették át, kézenfekvő az etruszk eredetre gondolni. Mivel az etruszkok saját történeti munkái – amennyiben egyáltalán léteznek, – ma még nem igazítanak útba e fontos kérdések vizsgálatakor, a legkorábbi római történetírókra kell hagyatkoznunk a nyomozás során. A legkorábbi, már római, etruszkot felváltó latin öntudatot mutató történelmi munka datálása sokat segíthet a kérdés eldöntésében, bár az is csak a politikai hatalom átvételének megállapításában segíthetne leginkább. Valószínűen azonban nem segíthet, mert a római történetírás évszázadokkal később jelentkezik csak. “A rómaiaknál a legrégebb történetíró Q. Fabius Pictor, a 2. pun háború idején; ő, valamint L. Cincius Alimentus és C. Alisius görögül írtak. Latin nyelven először Cato (<origines>) írt; L. Calpurnius Piso és Cassius Hemina szárazon és hanyagul írtak. Fontosabb Polybius a Kr. e. 2. században, ki görögül írt egyetemes történetében oknyomozólag tárgyalja az eseményeket a 2. pun háborútól Corinthus bevételeig. A történelmi monográfiát L. Caelius Antipater (a 2. pun háború történetével) és Q. Claudius Quadrigarius (a gall tűzvészről kiinduló történetével) alapították meg. L. Cornelius Sisenna keresett nyelven és elfogultan tárgyalta a szövetséges és a Sulla-féle polgárháborút; L. Cornelius Sulla pedig 22 könyvben saját életrajzát írta meg latinul. Mesterkélt és mégis zamatos nyelven írta meg C. Julius Caesar emlékiratait a gall háborúról és a polgárháborúról. A rómaiak első művészi történetírója C. Sallustius Crispus. Thuküdidesz mintájára az események összefüggéseinek feltüntetését tűzte ki feladatául. Cornelius Nepos megismertette a rómaiakat a leghíresebb férfiak életével, és többnyire görög művekből merítette adatait, míg T. Livius a rómaiak egész történetét Drusus haláláig tárgyalta 142 könyvben. Mesterkélt és rétori pátoz jellemzi Vellejus Paterculus római történetét. Kortársa Valerius Maximus egyes történelmi vonásokat gyűjtött össze iskolai, nevezetesen retorikai használatra. A rómaiak legnagyobb történetírója Cornelius Tacitus, nem mindig részrehajlatlanul és igazságosan, de mindig magasztos, merev, majdnem sötét világnézettel és velős rövidséggel panasolja el a régi római erény és szabadság elvesztését.¹⁵⁹” Mindez egyben azt is jelenti, hogy Róma korai történetére nézve nincsen hiteles, testközelebi római forrás, sőt saját történetükre nézve csak idegen források igénybe vételével térhetek ki. Különösen jellemző, hogy a pun háborúkról tudósítók görögül írtak római történelmet. Római forrásból így a II. pun háborút megelőzően semmilyen kézzelfogható sincs Róma történetére nézve. Vagyis az akkor már hatszáz évesnek hirdetett birodalom történetéről senki sem készített feljegyzést latinul. Egyszerűen nincsen történetírásuk! Nyilván nincsen még semmiféle latin tudatuk sem. Ilyen körülmények között valóban nem csodálkozhatunk azon, hogy a teljes római előtörténet a levegőben lóg, és az

¹⁵⁹ Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin, Budapest, 1902. I. 933-934. o.

első század római történetírói kedvükre szerkeszthetik képregények szintjén álló hősi történelmüket.

Felfigyelhetünk a Róma városával kapcsolatos névhasználat gyakorlatára. Eszerint Róma háborúzik, Róma veszi be a meghódított városokat, minden feljegyzésre érdemes eseményt Róma neve alatt olvashatjuk el. Önmagában e szokásban nem találhatunk kivetnivalót. A szóhasználat gyakorlata azonban nem ad számunkra felvilágosítást arról, kik, mely nép nevében lépnek fel Róma neve alatt, pedig ez igenis főbenjáró jelentőségű. A kérdés felvetése éppen arra irányul, hogy nem kapunk támpontot a Rómát lakó nép nemzetiségére nézve. Sőt, éppen a Róma név úton-útfélen való használata segít elbújni az elől, hogy meg kellene nevezni a Rómát birtokló népet. Tarquinius Priscus, az etruszk alapító nyilván nem a latinoknak építette a capitoliumi Juppiter templomot és a várost, hanem magának a terjedőben lévő etruszk népnek. Mikor vált hát ez az etruszk Róma hódítókedvű latin várossá? Kik lakták a várost akkor, amikor Veii városát ostromolták, és kik adták el teljes népét rabszolgának? Sokat segíthet, hogy a Rumából kiebrudalt Tarquinius Superbus Caere-be futott seregével és nem latin földre. Érdekes, hogy a zsarnokot nem ölték meg a polgárok, hanem csak kizárták a városból. Az eljárás nem vall az indoeurópaiakra. Az igazi kérdés itt azonban mégis az, honnan volt annyi öntudatos szabad polgár (és szabad nő) Rumában, hogy királyt leváltani képes erőt alkotott?

Az ilyen polgárok csak lassan alakulnak ki megfelelő körülmények között, mint pl. virágzó állam, fejlett technológia, fémfeldolgozás, nem korlátozott szabadságjogok megléte, és végül elegendő mennyiségű vagyon elegendően nagyszámú ember kezében. Vagyis egy bizonyos fejlettségi szint alatt nincs polgár, aki a városokat lakja. Kr. e. 509-ben semmi jele a latin mentalitásnak Rómában. Arra kell gondolnunk, hogy itt bizony csak egy etruszk házi perpatvar történt. Ráadásul Tarquinius Superbus Kr. e. 509-ben történt menesztése után a város Róma története évszázadokig a föld körül forgott. Szinte permanens forradalomként is felfogható, amelynek gerjesztője a földügyek végeláthatatlan sora. Az etruszkoknak szent volt a föld, képesek voltak érte bármire. A 400-as és 300-as évek hosszadalmas politikai csatározásait a földbirtoklás körül egyáltalán nem tekinthetjük még a frissen bevándorolt műveletlen latinok szárnypróbálgatásainak – akikről egyébként említés sincsen. Ezek a történések igen fejlett társadalom sajátosságai, amelynek van elegendő hagyománya ehhez. Száz évvel később Veii lakosságának rabszolgává való eladása viszont elvileg már lehetne latin akció, egy ellatinosodó rabszolgatartó állam talán egyik első igazán kegyetlen és véres szárnypróbálgatása.

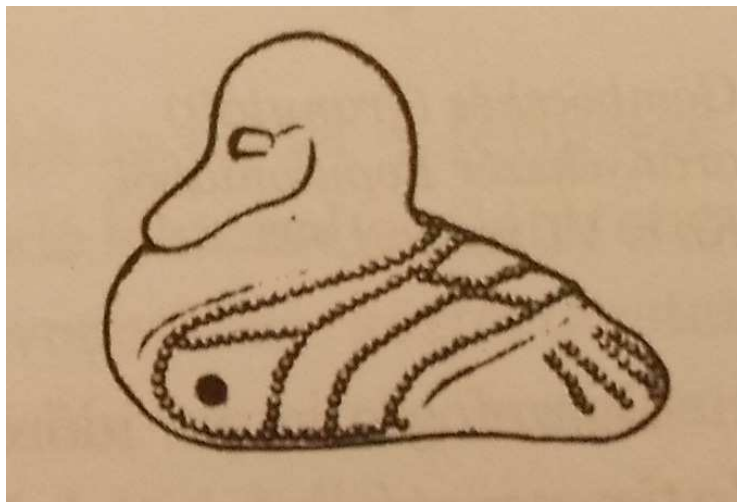
92. kép. Vaskohászat “fényes papi segédlettel”. Vázakép, Kr. e. IV. század.¹⁶⁰

¹⁶⁰ Kenediné Szántó Livia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 126. o.

A második az, hogy a ma már Latium szerves részeként kezelt Campania, továbbá a mai Észak-Olaszország jó része szinte éppen annyira etruszk lakosságú volt, amennyire az etruszk törzsterület. Ebből arra következtethetünk, hogy az etruszkok erősen terjedőfélben lévő nép voltak Itália déli és északi területei felé, ezt bizonyítja a temérdek etruszk város létezése törzsterületükön kívül. Mindenesetre a Pó és Nápoly vidékét nem etruszknak nevezni ma már tudatlansággal egyenértékű lenne, - pedig az indoeurópai propaganda ezt a tényt igyekszik háttérbe szorítani, - ennek ellenére a saját maguk feljegyzett történelme adja a jól használható adatokat. Mindez még alaposabban indokolja a hatalmas arányú etruszk nyelvi anyag átszüremlését a latinba.

93. kép. Aranyfibula Vulciból, Kr. e. VI. század.¹⁶¹

94. kép. Aranygömböcskéikkel díszített (granulált) kacsza Krétáról, Kr. e. XVI. század. Ez a technika Krétáról ered!¹⁶²

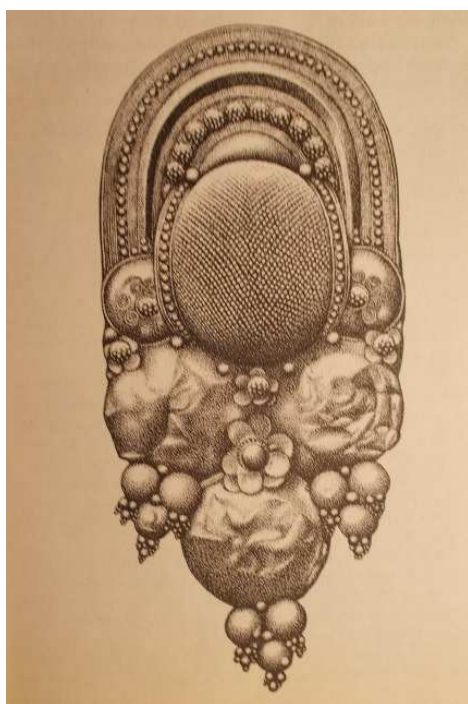
Harmadjára egyetlen indoeurópai forrás sem felejt el alaposan megemlékezni a kelták Kr. e. 389 táján bekövetkezett római kalandjáról, általában kellő súllyal kifejezni megrökönyödését e barbár cselekedetről, amely Róma elfoglalásával végződött. Ha alaposabban utánanéznünk, ebben az időben igen hosszadalmasan folyt Veii ellen a római ostrom és háború. Etruszkjaink megeléghettek a latin (?) támadásokat, és felkérhették a szomszédságukban élő keltákat testvéri segítségnyújtásra. Ez történhetett, hisz a kronológia áttanulmányozása során más etruszk-kelta szövetségek is felszínre kerültek. Vagyis nemcsak tudtak egymásról, de hadi vállalkozásaikban is szövetségesként viselkedtek. Ugyanakkor ennek ellenkezőjére is akad példa, éppen Felsina (Bologna) etruszk alapítású városa került a

¹⁶¹ Kenediné Szántó Lívia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 128. o.

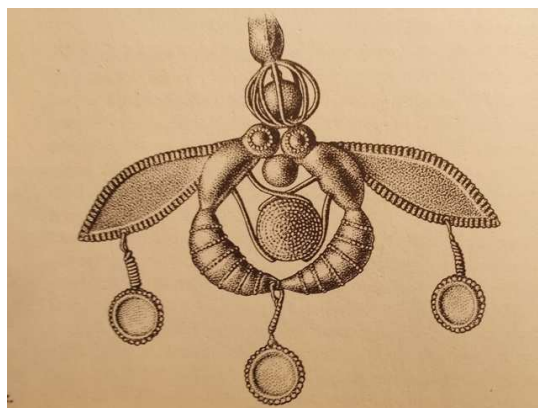
¹⁶² Kenediné Szántó Lívia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 129. o.

délre húzódó kelta ...bójok foglalták el és tették fővárosukká (Liv. 33, 37), mígnem Kr. e. 189-ben a rómaiak vették birtokukba...¹⁶³ Kár lenne hát a Pó medencéjében államot alkotó keletiek (kelták) népét annyira lenézni, hogy véletlenül keveredtek volna régi-új hazájukba. Ha ugyanis el tudjuk fogadni a sokat vitatott Villanova-műveltség ragozó nyelvűektől való származását azon érvtől vezetve, hogy a fejlett fémművességet a ragozó nyelvűek valószínűleg meg Európában is, akkor nem csodálkozhatunk az etruszk fémművesség fejlettségén sem. Éppen ők, akik Elba és Korzika bányáit művelés alá vették, már csak emiatt is rokonoknak tekintendők.

Valószínűen akkor járunk el helyesen, ha az itáliai etruszk történelem kezdeti, de szerves szakaszaként tekintünk a vaskori Villanova műveltségre, vagyis a kb. Kr. e. 1000-700-ig tartó, leginkább csak régészetiileg megfogható időszakot az etruszk társadalom államalapítást megelőző, összekovácsolódási folyamatként vesszük. Erre már csak azért is gondolnunk kell, mert a Villanova műveltség és Etrúria területe egy és ugyanaz.

95. kép. Gömböcskés (granulált) aranyékszer Populoniából, Kr. e. VI. század.¹⁶⁴

96. kép. Gömböcskés (granulált) ékszer Krétáról, Kr. e. XVI. század.¹⁶⁵

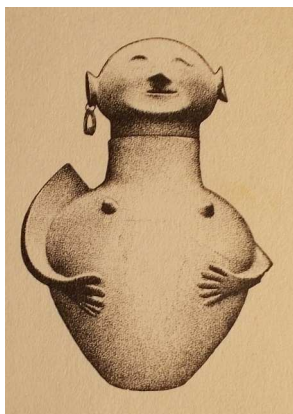
¹⁶³ Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin, Budapest, 1902. I. 328. o.

¹⁶⁴ Kenediné Szántó Livia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 129. o.

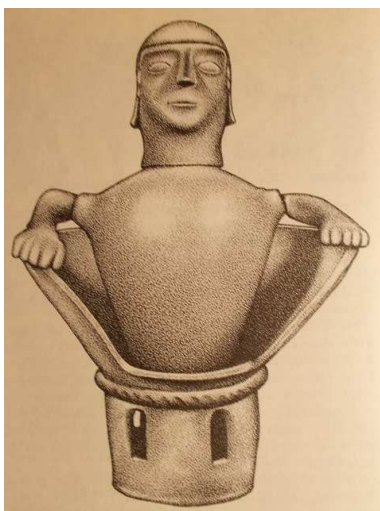
Összefoglalva az időrendben felleltek, **Róma többségi latinságára, latin vezetésére az első samnis háborút, vagyis 343-341-et megelőzően semmilyen bizonyíték nincs. Hiteles latin forrás úgyszintén nincs, mert a pun háborúkat megelőzően történetírásuk sincsen**, csak görög nyelven író latinok feljegyzései. E háborúk történetkor gondolhatunk először komolyabban immáron többségi latin jellegű vezetésre Róma életében, ezzel együtt az etruszk Campania felszabadítása felette különös lenne latin részről. A császárkor latin történészeinek műveit forrásként legjobb elfelejteni a kezdetekre vonatkozóan, mert ők akkor hátrafelé írtak római történelmet, és egy birodalom dicső kezdeteit szerkesztették meg. A korai századok Rómájának története a tömegek földéhségének kielégítése és földosztási akciók, és az ezekkel összefüggő gazdasági érdekek körül forog, ami a városba áramlók vehemenciáját, mi több erőszakosságát és nagy számát mutatja. A nyelvét vesztő etruszk nemesség, amely korábban még kordában tartotta a tömeg nyomását, maga is átalakul latinná és sodródik az árral. A város erős vonzása igen erős betelepédési hajlandóságot gerjesztett a környéken, a megélhetési lehetőségeket messze meghaladó mértékben. Ebben a helyzetben kereshetjük annak a később is élő és követelődző, majd még később szinte kielégíthetetlen étvágyú plebs létrejöttét, amely azután a triumvirátusok tagjait is, - leginkább az elsőét, - természetesen nem közvetlenül, de észbontó vállalkozások felé lökték. Legalább ennyi az a Rómára vonatkozó köztörténetet módosító következtetés, amely a korábban említett etruszk-latin átalakulás, összeolvadás feltérképezéséből elsőre adódik. Legalább ennyi lenne az a római történetet módosító tényező, amely a ma is feltárható latin nyelvi anyag állapotának elemzéséből kiszűrhető. Ennyi most elég és ez nem kevés, mert négy - ötszáz évnyi latin történelemtől szabadítottuk meg a földrészt már eddig is. Ami az Egyetem történelmi kronológia¹⁶⁶ időrendjének zűrzavarát illeti, azzal maguknak kell számot vetniük. Rendszeres és durva, évszázadban mérhető latin érdekű tévedéseik kétségessé teszik a kiadvány hitelét, mert nem állítható Itália (győzedelmes) latin birtokba vétele Kr. e. 265-ben, ha 193-ban foglalják el Bolognát és később még sok további Pó-völgyi helységet. Vagy nem tudnák, hogy az Arno még messze nem Itália határa? Ugyanez a zűrzavarkeltés követhető nyomon manapság a nyakló nélkül és szolgai módon átvett, gyakorta hibásan lefordított indoeurópai eredetű ún. népszerű tudományos történelmi sorozatokban közöltek esetében is. Éljenjáró e kritikátlan és szolgai átvételben a Magyar Könyvklub a Helikon és az Inkvizítor Kiadókkal egyetemben, ráadásul tárgyi és fordítási hibáktól hemzseg az a sok színes kiadvány, amit könyvnek neveznek. Leginkább a gyerekek számára készített sorozatokról van szó, amelyek leplezetlen propaganda-anyagoknak tekinthetőek, és a múlt századi ortodox indoeurópai szempontok szerint készültek. Sokan mégis elhiszik, mert látványos, színes ábrázolásaik, méretarányos rajzaik a hitelesség álruhájába öltöztetik a közreadott anyagot. Az összes ilyenben elolvasható az a bizonyos 753-as évszám Róma alapításáról. Egyúttal paradox módon még jó is ez, mert ezután a magyar olvasó, ha olyan könyvvel találkozik Róma történetéről, amelyben ez az évszám szerepel, biztosan tudhatja, hogy azt a könyvet – bármilyen színes – nem szabad komolyan vennie.

¹⁶⁵ Kenediné Szántó Lívia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 128. o.

¹⁶⁶ Tankönyvkiadó, Budapest, 1984.

7. kép. Halotti urna Chiusiból, aranyfüggővel, Kr. e. VII. század.¹⁶⁷

98. kép. Fekete, bucheróból készült canopus. Chiusi, Kr. e. VI. század.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Kenediné Szántó Lívia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 133. o.

¹⁶⁸ Kenediné Szántó Lívia: Az etruszkok nyomában. Corvina, Budapest, 1977. 136. o.